

JAKIN

EUSKAL GAZTEDIA KULTURA BIDEETAN

JAKINTZA BERRIA

Linguistika berria. Joera desberdiñak. Berri ematea. — Aljebra berria. Linguistikarekiko har-emanak. — Es:rukturalismoa. Hizkuntza ta politika estrukturalismoaren argitan.

IGARA. LUIS MITXELENA. KARLOS SANTAMARIA.

NOTA LABURRAK

Zalaparta Elizan. — Estadoaren presupuestoak. — Sekretu ofizialak. — Moscou-ko judizioa. — Biotz-xertaketak. — Joan Manuel Serrat Eurobisiora.

KRONIKAK

Jakintza ta Biblia ... .. AITA GOITIA
Gai bizi bat eta argi berri bat ... .. XABIER KINTANA

ESKUTITZAK ETA IRITZIAK

Oteitza'ren erantzuna.

---

urtekoa: 100 pezta

ILBELTZA-OTSAILA 1968

alea: 25 p.

29

LIBURUAK

EUROPA.—Jakinariek.

10 saiakera interesgarri Europear Alkartasunaren gain.

FILOSOFIAREN KONDAIRA I.—Jakinariek.

Filosofiaren Kondaira osoa euskeraz eman nahi luken bildumaren lehen zenbakia.

JAINKOA —Kristau Fedearen Sustraiak.—L. Villasante

Sinismenaren zergaitiak eta oiñarri beharrekoak. Teodizearen argitan.

LAU EBANJELIOAK.—Mendizabal-Goitia.

Goxoki ta herrikoï emanak. Goitia eskritulariaren ohar baliotsuekin.

EUSKAL-ADITZA.—Joseba Intxausti.

Euskal Verboari buruz gaurdaiño egin den azterketarik sakonena ta garbiena.

LAS 7 LECCIONES DEL EUSKAL-ADITZA.—Joseba Intxausti.

«Euskal-Aditza»-ren osagarri eta laburpen argigarria.

ELORRI.—Bitoriano Gandiaga.

Olerkiak. 1964-ko «Jose Antonio Agirre Saria», azken lau urteetako euskal liburu onena bezela saritua, alegia.

EUSKERA.—Iñazio Omaetxebarria.

Gure hizkuntzaren azterketa bat, euskera irakasteko egiña.

10%-ko deskuentoarekin hartuko dituzte liburuok JAKIN'en arpidedunak.

ESKATU: Dirección de JAKIN - Arantzazu - Oñate (Guipúzcoa)

ARKIBIDEA

JAKINTZA BERRIA

L. MITXELENA: Linguistika berriaren berri onak	7
IGARA: Estrukturalismoaz zenbat hitz	15
K. SANTAMARIA: Aljebra berria	30

NOTA LABURRAK

Estadoaren presupuestoak. — Zalaparta Elizan eta erlijioaren konzetua. — Joan Manuel Serrat eurobisiara. — Moscou'ko judizioa dala-ta. — Sekretu ofizialak. — Biotz xertaketak eta prentsa.

Andoni ITURRIA. Andoni LEKUONA. Karlos SANTAMARIA. Ibon SARASOLA.
Joan Mari TORREALDAY

KRONIKAK

AITA GOITIA: Jakintza ta Biblia	48
XABIER KINTANA: Iru albiste	54

ESKUTITZAK ETA IRITZIAK

OTEITZA: Egaña'ri erantzuna	58
------------------------------------	----

OHARRAK

JAKIN

ZUZENDARIA: JOAN MARI TORREALDAY
ARANTZAZUKO FRANTZISKOTARREN ARDURAPEAN ARGITARATUA

12 URTEA — 29 ZENBAKIA — ARANTZAZU, OÑATE — ILBELTZA-OTSAILLA

Amaika urte utzi ditu JAKIN'ek euskal barrutian. Asmo batek sortua azaltzen zaigu gure aldizkaria hasiera bertatik. Asmo hori ezurmamitu nahiz ari izan da. Ta asmo horren eragiñez dabil gaur ere.

Asmo ta siñeste hori, euskerak —ots: Euskal Herriak— bizi egin behar duela izan da. Ta hortarako, nahi hori gauzatzeko, bide konkretu bat aukeratu zuten: euskal kultura. Hauxe izan da, diogunez, JAKIN'en jatorrizko joera, ta konzienki, jomugaren berri ba zekitelarik, eman zuten argitara: «Gure euskera kultur-yoera ta kultur-ats guzi-guzietan murgil ez bitartean, aizea orrazten ari gera».

Aizea orraztu baiño gehiago egin dala bixtan dago. 27-28'gn. JAKIN ikusiarekin bakarrik asmo alperra da gure aurrekoen lana ukatzea. Ez baidago aita gabeko semerik. Azten joan dala, hori bai. Bizitzak berak dakarren azi-indar horrekin. Egin duan eboluzioa ez da kanpotik erakarritakoa, bere muiñak sorrerazi duan azi-bidea baizik. Lerro nagusi batzuetan azaltzekotan onela egingo genuke, titulu-lagunak gidaritzak hartuaz: Lehendabiziko 10 zenbakiak titulu-lagun bezela «teologilarien yardunak» zekarkiten. Gero, jo-

muga ta errealidadea estuago alkarraituaz, beste hau dakar: «kultura jardunak». Ta inprentara ezkeroztik dei erakargarriagoarekin agertu zaigu, gaurrarte: «euskal gaztedia kultura bideetan».

Ta ez goaz sakonago lehena aztertzen.

«Ara lan baten egia, errealitatea», esan genezake orain ere, iñoiz baiño arrazoi gehiagorekin. Eta orobat, «ara lan baten hasiera» esango dugu guk. Etapa berri baten aurrean ikusten dugu gure burua. Lehena ez dugu ukatzen, baiña oraiña aztertu nahi dugu ta etorkizuna gauzatu. Pontu hontan, ba dakigu, bide asko daude ikartu gabe oraindik. Esango genuke ere soluzio baiño problema gehiago ikusten dugula. Ez daukagu, ordea, besoak tolestaterik. Ibilli dabillenenak bakarrik daki bidearen berri. Ta zerbait ba dakigunex ez Unamuno'k ta ez bestek, ez dutela arrazoirik frogatu nahi dugu, konbentziturik baigaude euskera ta kultura ez dirala etsai. Hein zabal batean, ez-ezagunak dira euskera ta kultura, ez dute alkarren berririk. Ta daukatenean ez dakite nun bien oiñarri komun bat jarri, horixe txarra. Bildurra ere, ez-jakinarekin batean, ez da falta. Guk, ordea, ez diegu ezagupidea bakarrik eskatzen, bien arteko ezkontza austu-eziña nahi dugu: bi direlarik bat ditezela aragi batean, alegia. Ta lehen semeari JAKIN deituko bagenio?

Beste eragozpenik ere izan dugu euskaldunok. Helburua garbi ikusten gendualakoan, bideari jarraituaz hasi obi giñan. Ta azken mugara iritxi gabe gaude oraindik. Orain, ordea, aurkikunde nagusi batekin jabetu gera: ez dugula bide egiñik. Ta bidegilleak gu generala. Batasuna dugula jomuga: egin gabe dago. Idazkera batu bat behar dugula: egiteko dago. Gaurko munduari egokituriko hiztegi batzuk zaizkigula beharrezko idazleori: egiteko daude. Euskera arloan, pentsa diteke, «beharrezko» ta «egiteko», gauza bat dala, ez bi.

Halere, ta hagatik, aurrera. Gure urrats bakoitza da behar dugun bide hori. Ibil gaitezen, egin dezagun. A. Machado'k eman digu jokabidea: «Caminante, son tus huellas / el camino, y nada más; // caminante, no hay camino / se hace camino al andar».

Behin onera ezker, on izango da zein bide tajutu nahi genuken adieraztea. Bere buruaren jabe dan edonori eska dakioko bere

geroaren berri, alegia, bere asmo ta xedeena. Aldizkariari ere beste borrenbeste.

Danon aurrean ta garbitasun guztiarekin jokatzeko itxaropenarekin gabiltzanex, pozik eman genezake gure asmoen berri. Asmoak asmo dira, ta egintzak egintza, baiña bi-biak alkarraitu ditezten saiatuko gera, gure eskasian, ta espero dugu interesgarri presenta daki-gukela JAKIN.

Argitasunagatik, puntu berezi batzutan banatuko dugu gure pentsa-joera.

Politika ta Soziologi arazoketa

Herrien desarrolloa ta internaziotasun sano ta egoki bat nahi ditugularik gaurko munduarentzat, horrek sortzen dituan problemak eta erabakiak aztertuko ditugu gure aldizkari hontan.

Aitzitik, edozein motako ekonomi-inperialismorik ezin dezakegu onar. Arrazoi beragatik, kolonialismua ere arbuiatzen dugu ta gorrotatzen, pertsona ta herriak zapaltzeko era bat dalakoan. Ta era desfasatua, gaiñera.

Justitzia ta pakea, bai, hoietan behar luke gure mundu aldakor honek oiñarritu. Pertsonak bezela herriak ere eskubidedun ikusiaz, herri ta pertsona hoiien eskubideen aurka doala uste dugu bai gerla ta bai armamentu atomikua.

Ba dakigu: berria berri izate utsagatik ez da ona. Eta zaharra ta txarra ere ez dira pareko. Halere, begi onez ikusten ditugu ez-terkargo berriaren saiok, arretaz begiratzen diogu mundu sozialistaren eboluzioari.

Herriak nortasun bat ba dute: ta nortasun hori geritzatzeko bide egoki bat, gure ustez, federalismoa da, peninsula barruan dala, edo kontinente barruan dala.

Euskal politika-arazoketa

Euskal-politikaren nortasuna ta izatea ezaguarazteko, kondaira zear ta gaur, ikasketa historiko ta soziologiko batzuk eginen ditugu.

Gaurko Euskal Herriak bizi duan kinkari oso interesgarria derizkiogu. Berau, aldiune hau, ezaguarazten, ta zuzentzen ere, lagun dezakegula uste baitugu, prestu gaude hortarako.

Zai daukagu herria. Zai baiño gehiago, esango genuke, behar gaitu. Batzuk gera xoillik, eskasak. Baiña gure eskasia ta ezdeuskeria ta guzi ere behar gaitu herriak. Ta harekin goaz. Munizipio-ekintza proposatzen dugu. Bestalde, inmigrazio-prolema izugarria bat ba dagoela ezin ahazturik (ta ez dugu ahantzi nabi), integratze sano batentzako analisi zabal-sakon batzuk, iritzi-emate zuzenekin, egitea da bidezkoena.

Gure arteko beste prolema gogor bat, belaunaldiena da. Hor ere, danon onerako, elkartasuna beharrezkoa danik ezin dezakegu uka. Beraz, ausartasunez planteamentu hori ere egin beharrean gaude.

Erlijio-arazoketa

Erljio anaitar baten billa goaz, bere barne-egituretan gizonari serbitzeak, dagokion mailla izan dezan. Jainkoa ta gizonaren arteko alkarrizketa nagusitu behar da gaurko mundu aldendu hontan, bien arteko sintesi benetakoa egin ezinda baigabiltza batzutan. Hortara, gizon berriari egokituriko izpiritutasun bat sortzen lanegin behar dugu, lortu arte. Hori da bidezko. Erljio-krisia presente dagoela bai konzientzi barnean ta bai giza-egituretan, ba dakigu. Aziaroko krisizat ematen dugu.

Kontzilio berri baten zai gaude, aurrera egiteko. Horri begira ekingo diogu lanari. Oraingo Kontzilio honek sortu digun argiarekin, bestea, urrengoa, zabalagoa ta argiagoa noski, preparatzen alegindu behar dugu, egiaren ta maitasunaren arabera.

Eleizaren eboluzioa arreta handiz jarraituko dugu, ta erlijiozko gizona jainkogabekoarekin alkarrizketan ikusi nabi genuke.

Gure iritzi-emate ta kritika ez da behin ere errexa ta axalekoa izanen.

Kultura-arazoketa

Gaur egunean sortzen eta nagusitzen diran literatura, arte ta zientziei idikia egongo zaie JAKIN. Ta gure aurrekoak eskatzen zuana bete nahiz, egungo arazoketara egokituko da JAKIN, edotarikoi gai ta arazo erabiliko du euskeraz.

Ez gera utopia orrazten ari. Errealizmoz begiraturik europear kulturaren inguruan ta barrutian euskal kultura bat gauzatzen saiatuko gera. Beste harek esan zuanez, euskerak behar duena zera baita, alegia, estazioko maniobrak Europa'ko kultura gure trenbide estu ta desegokian egokitu dedin.

Euskal Herriko herri-jakintza eragin-beharra dago, herri horrengana joan behar dugu. Herria lotan baidago. Eta lo ez dagoanean, galbidean dago errextasunaren aldapan behera. Esmatu dezagun, bateko. Eta beste, interesatu gakion saiatu gaitzen. Gure beste eginbehar bat da herrietako kultura-bizitza animatzea ta auzatzea.

Hizkuntza-arazoketa

Desarrollopetik atera behar dugu lehendabizi euskera. Milla bide ditugu hortarako, ta erabiliko ditugu. Nahi dugun hizkuntza bat, ots, gaurkoa, ariña ta teknikaz azia, lortu arteño ez diogu gure sormenari ta lumari atsedean jaltzurik emango. Azia ta ezia behar dugu euskera.

Gure hizkuntza honek beste milla prolema desberdin ere badakarzki. Hoietan ez txikiena batasunarena da. Hain zuzen, JAKIN'en asierako ta betiko joera amorratua izan da batasun hau. Egin dana ukatzerik ez dago. Baiña, ezta ere horrekin konformatzerik. Horregatik, aurrera goaz, bide zuzenetik goazelakoan.

Batasuna bai, batasuna ez. Ikasia dugu batasunean dugula indarra. Gauza bat da batasunak dakarrela indarra; ta beste bat batasun hori indarrez egitea. Batasunaren indarra guretzat nahita ere, ez dugu guk indarririk erabiliko, indarrez ez baiña usadioaren usadioz batasun beharrezko hori lortzeko itzaropena ba dugu.

Gaurkotasunean jabeturiko biztegi modernu bat ere behar dugu. Idazleari presta dezaizkiogula alik erabilgarrien idaz-tresnak bere pentsaera errezkiki eman dezaigun. Bestela ere ba dugu eragozpenik.

JAKIN'en hasierako jokabidea azkeneraiño eraman besterik ez dugu egiten honekin, eboluzio ezagun bati jarraituaz. Ez dugu aita hil duen Ediporen min gaixtorik sentitzen. Gaiaren aldetik eraberritu da gure aldizkaria, ez asmoen ta xedeen aldetik.

Gaurkotasun biziagoarekin azalduko zaigu JAKIN aurrerantzean. Hasieran Teologi ta Filosofi saillekin zegoan ezurmamitua. Aukera bat izan zan, ta bazuan hortarako anitz arrazoi. Denborarekin, ordea, jendeari ta denborari nola atxikia zegokien ta nola jende horren interes-bideak aldatu egin diran, JAKIN ere pozik ta erreze biziagotu da.

Gaurrari ta herriari lotuak egon nai dugu.

JAKIN

Linguistika berriaren berri onak

LUIS MITXELENA'K

ARTIKULUTXO bat Santamaria jaunak eskatu zidanean *Jakin* berriaren sail berri baterako, berandu bederen bidaliko niola agindu nion. *Jakin*-erako zelako aurrenik eta, orrezaz gaiñera, eskean zetorkidana adiskide dudalako, batetik, eta irakasle —alalako ikaslearen irakasle— izan berria dudalako, ondoren. Ez diot au guztiau norberaren bada-ezpadako umiltasun ager-naiean edo esan oi dena esatearren, baizik eta irakurleari —ezkeneraiño iraungo duen irakurlerik baldin bada— azaltzearren beartua natorrela, ez naizela neure baitarik plazara agertu.

Esanak esan, goazen arira. Norbaitek pentsatuko du, ondoren goak ikusi orduko, ea zer-ikusi arraio izan dezaketen izkuntz-jakin-tzak eta matematikek elkarrekin. Gaizki pentsatua baldin bada, gaiñera, eta komeni da maizenik gaizki pentsatu xamarra izatea, pentsatuko ere du ez ote den ori oraingo moda txoro orietakoren bat, plastika astraktoa, musika konkretoa, bizar luzeak eta gona laburrak bezalatsu. Ez dut ukatuko, gezurretan ukatuko bainuke, ba dutela orretan ere zerbait esku egungo eguneko joera eta giroek. Alaz ere, txantxetan ariko nintzake, besterik ez dela uste baldin banu, ziñetan ari bearrean, bai gogozko eta balizko irakurleekin, bai bear-tuak ezin-bestean datozkidan ikasleekin.

* * *

Abiatu baiño lehen, orratik, gaiari zuzen-zuzen dagokion oarren bat edo beste egin-bearrean naiz. Arkitzen naizen egoerak ba du antz pixkaren bat Aita Adan'i iñoiz gertatuarekin. Ba dakizue Genesis 2, 19-ko ura: Jainkoak, alegia, lurreko animaliak eta zeruko egaztiak sortu ondoren, arengana eramán zituela, «nola deituko zituen ikus zezan». Ez dago, noski, illunegi adierazi nai dudana. Erabili asmo dudan sailla ez da maizegi jorratua izan euskeraz («Txillardegi» dugu, nik dakidanez, linguistika «berriaz» gure izkuntzan mintzatu den idazle bakarra), eta noraezekoa dut itzen aukerarena neure gain artzea. Batzuetan, beraz, ez da erraz izango euskal-ordaiña asmatzea; beste zenbaitetan, berriz, itz ugariegi izango ditut irispidean («aukeraren maukera, azkenean okerra», esaera zaharrak zion bezala) eta bata jo bearko dut begiz, besterik ezíñean, gaiñerakoak baztertuaz, gogoak eta oldeak ala ematen didalako, zentzu berdintsukoen artean autatuaz.

Nolanai ere, ez naiz geiegizko garbikerietan ibilliko. Ahal baldin bada, erdal-jatorrizko itza erabiliko dut Europa'ko izkuntzetan (baita Polonia'n ere, norbaitek besterik esan arren) elkarren antzeko izenak usatzen direnean: *sinkronia*, *diakronia*, etc., baita *linguistika* ere, alemanez *Linguistik* eta rusoz *lingvistika* idazten diren ezkerro, *Sprachwissenschaft* eta *jazykoznanie* edo *jazykovedenie*-ren aldamenean. Nai-ta-ez baztertu bear ez ditugun gure *izkuntz-jakintza* edo *izkuntz-jakite*-ren antzekoak dira azkeneko oek.

Gure euskalkiko ez den euskal-itz jator bat erabiliko dut, berriz, *multzo* (eta *multzo-teoria*), gaztelaniaz *conjunto* eta frantsesez *ensemble* deitzen dutena izendatzeko, alemanari (*Mengenlehre*) eta rusoari (*teoriya mnozhestv*) atxikiago nabillela inguruko erderei eta ingelesari (*set theory*) baiño.

* * *

Itz kontuak alde batera utzirik, neure burua zuritzeko esan bearko dut matematika eta linguistikaren ar-emanak ez direla atzo asiak. Estadistikak, egiantz-kalkulua lagun zutela —naiz sarritan

sukalde-zokoko estadistikak izan—, aspaldi agertu ziren linguisten lanetan ez ezik, baita, eta batez ere gaiñera, filologoenetan ere. Testuak, izan ere, luzeak izan oi dira, eta obra baten egille duda-mudakoa nor den erabaki bear denean, edota zein izan ditezkean egille baten lanetan zaharrenak naiz berrienak. Kantidadeari loturikako matematikak dira estadistikoeak (Yule, Herdan, etc.) gero egin dituztenak: or inguruan dabilta, beste askoren artean, Zipf'en legea, Mandelbrot'ek termodinamikaren arabera eratu nai lukean makrolinguistika, baita Lees ta Swadesh'en glotokronologia. Gauza ezaguna da, azkenik, beheragoko mailla batean, izkuntzak ikasten eta irakasten ari direnenentzat, itz batek ba duela, formaz eta adieraz gaiñera, beste zerbait, maiztasuna, eta maiztasun edo usutasun ori kontuan eduki bear dela beti arlo orretan, bai iztegiari eta bai gramatikari buruz. Ba dugu egunoroko izketatik ateratako maiztasun-listen premia ederra gure izkuntzan, errazago eta neke gutxiagorekin irakas eta ikas dedin.

* * *

Ez dut, ordea, sail ori geiago ukituko. Eskolastikoeak bakarrek esaten omen dute oraindik, gero eta goragoko garraxiak egiñaz, kantidade-jakitea dela matematika eta ni, pekatu larri geiegi baldin baidut ere neure gain, Jainkoak daki «eskolastikotasunez» garbi xamar nagoela. Bestelako matematikak aipatuko dira, bada, emen batipat, logistika matematiketarik berezi gabe.

1918-an (urte orretan il zen, ain zuzen, Cantor) agertu zitzaigun —bestek moldatua, egillea ilberria baitzen— F. de Saussure'n *Cours de linguistique générale* deritzan liburua eta or bide du oiñarria eta abiada, bide batetik naiz bestetik, gerozko «estruturalismoak». Itz ori erabilliko dut, besteren faltaz, baiña naiago nuke euskal-sustraiako *egitura* (edo *egitamu*) erabilli *structura* adierazteko. Besterik ez balitz ere, gogait-eragin didatelako orain erderaz barra-barra, aoz ao eta lumaz-luma, dabilta zorioneko «estrutur» oriek.

Saussure'k eta ondorengoek diotena auxe da, gutxi gora-behera: izkuntza bat ez dela andik eta emendik bildurikako gai-pilla, aitzitik sistema bat, bere egitura duen sistema, eta sistema orren elementuek sistematik artzen dutela beren izatea eta beren izaera, ez sistemak elementuetarik. Bestela esan, izkuntza dagoela izketaren atzean, forma —eta barka nai gabe Aristoteles'ekin topo egin badut— gaiaren atzean. Agerian dago pentsabide onek ba duela geroxeago agertuko zen *Gestaltpsychologie* delakoaren egitea.

* * *

Estrukturalista oek, beren etsai ugari eta setosoek ziotenez eta oraindik diotenez beintzat, formalismora izan dute joera, matematika-aldera beraz, izkuntzaren izaera nabar-aldakorra ukatzen dutelarik: *La linguistique n'est pas les mathématiques*, besteak esan zuen bezala. Au orrela izanik ere, aitortu bear da, orratik, beren gisa eta beren aldetik ibilli izan direla estrukturalista direlakoak, beren auzotik irten gabe, beste inora begiak itzuli gabe egitura-billa. Ez dute jakin, dirudienez, oraintsu arte, badirela linguistikak ez bezalako egiturak dituzten jakiteak, matematikoak buru direla: oek ez baitute inongo egiturei begira egon bearrik, berek sortzen dituztelako, inon arkitu edo idoro gabe, nai dituztenak, naiaren neurrikoak. Eta egitura oriek, ez da alferrik izango au esatea, orrela sortuak izanik ere —forma utsari begira daudela, ez inolako gaiari— edo orrela sortuak izan direlako, beren balioa erakutsi dutela milla bider, modelo gisa, gogoeta utsen erreinutik kanpora mundu zabaleko gauza gogor-trinkoetan.

Ez bide dute jakin, esate baterako, ar-emanen teoria asmatzen etengabe ari zirenean, orrelako zerbait aspaldi asmatua zegoela: duela eun urte gutxienez. Okerrena bear bada, gaiñera, besterik da :itzak besterengandik artu dituztenean (*funzio* eta abar), apaingarri gisa artu dituztela, ez besterengan adierazten dituzten ideiekin batera. Orrelaxekoa duzute Kopenhage'tarrek (eta Kurylowicz'ek, eta baita ere, izkuntz-tipologiari buruz, Jakobson'ek) maiz aotan artu duten delako «isomorfismoa». Sustraietaraino bagoaz, ez du itz

onek besterik esan nai, izkuntzaren alde batek bestearekin, izkuntza batek beste batzuekin, alako antz eta egitea ba duela baizik. Geienez ere, ain artoa ez den «homomorfismo» itza aukera zezaketean itxuren berdintsutasun ori adierazteko (gaiñera, orain ikusten denez, maizago topatzen dugu homomorfismoa izkuntzetan eta izkuntzen inguruan isomorfismoa baiño), baiña ez bide zuten ezagutzen. Ez zitzaien agian, esango du norbaitek, ain polita iduritzen.

* * *

Ziñetako matematiketaruzko bultzada alde askotarik artu du oraintsuko linguistikak. Estrukturalismoaren muin-muiñetarik, aurrenik, estrukturalisten joera, funtsez, formalismora eta sinbolismora —izkuntza laburtu eta zeatzagora— izan baita beti izatez, gorago esan den bezala. Joera izan arren, ordea, gaitasuna falta zitzaien; oiñarrizko ideiak erabiltzeko biderik ez zuten esku-artean. Geienak, jakiña, humanistak edo ziren azibidez, jakintza naturalen berri gutxi zutenak.

Oraindik orain, berriz, logikatik zetorren Chomsky'k asmatu du gramatika sortzaille (eta aldatzaille: *transformation grammar*) berria, logikak egiazko esaldiak sortu nai dituen antzera, izkuntza baten gramatikari dagozkion esaldi guztiak, eta oriek bakarrik, moldatzeko bidea. Bestela esan, izkuntza baten gaiekin (iztegi bateko itzekin, esaterako) sor ditezkean esaldien multzo azken-gabearen zati-multzo bat bakarrik, naiz zati-multzo au ere (esaldi baikoitzak neurri jakiñik ez duen ezker) azken-gabea izan. Eta, ori aski ez dela, informazio-teoriak, automaten teoriak, zibernetikak, itzulpen automatikoak eta beste ainbestek beartu ditu azkenean linguistikak, izkuntzalariak, beste jakiteetara, inguruko naiz urrutikoetara, begiak iraultzera.

Asieran, diotenez, elkarrekiko lana egiteko, gure Oteiza'k nai lukean bezalaxe, bateko eta besteko adituak (logikoak, matematikoak, injineroak, linguistikak eta abar) bildu omen zituzten, elkarren artean eta elkarren laguntzarekin aska zitzaaten askatu bear ziren ko-

rapillo larriak. Baiña laster konturatu omen ziren ez zutela orrela deus burutuko, norik bere izkuntza —bi, gutxienez— erabiltzen zuelako, Babel'go nahasmenduaren ondoren bezala, eta iñor ez zelako gauza arrotzena aditzeko.

Orduan, eta orixe da gaur gertatzen dena, mintegira jo zuten, landare aziak bertan behera utzirik: ikasleengana, alegia, irakasleak bazterturik. Orain ez da batere arritzeko gazteren batek —bizarduna geienetan— linguistika eta matematika-ikasle dela aitortzen baldin badizu. Lehenbizi ezagutu dudana euskeraz ederki dakien Rudolf de Rijk holandesa izan da, baiña gero eta usuago datoz onen ondorengoak.

Joera orren ondorioa zein izan den? Bat beintzat ongi nabarmena. Orain linguistika-liburu eta aldizkarietan idazten denetik euneko 5 edo 10, gutxienez, ezin uler dezake (sinbolismoa bera zero arrotz egiten zaiolako) oi bezalako humanista-azibidea duen linguista batek. Eta neurria ez doa urritzen, azten eta ugaritzen baizik. Multzo-teoria, batez ere, zelatan dago beti, alde eta aldi oro, linguistika osoaren oinarrri biurtzeko asmotan edo, lehen matematika-saillez jabetu den antzera. Aitortu bearko dut nik neronek, nere ezerezean, bi aldiz sartu dudala dagoeneko, naiz ikastaldi onen asieran gauden, delako teoria ori latin-fonologia argiago (?) azaltzeko.

Pentsabide bat da, noski besterik baiño areago, gizonari berez dagokion pentsatzeko modua, dirudienez, oraintsu arte oartzaka egon baldin bada ere: orrelatsu izkuntzarekin, gizonak itz-egiten gizon den ezkeru zekieliarik, ez zuen gramatikaren aztarrenik arkitu, Panini eta estoikoenganaiño eldu arte.

* * *

Joera ona den ala txarra, ez nuke esango, goizegi baita zertan geldituko geran jakiteko. Argitara diren lanetarik, egia esan, ez dirudi askok interes geiegirik izan dezakeanik, ez liguistentzat eta ez matematikoentzat. Abian gera, ordea, asi berriak lanean, eta pentsabideen aldakuntzak berak du axola, esan dudanez, bide be-

rriak zabaltzen dituelako eta lehen ibilliak ere argi berriz argitzen dizkigulako. Multzo-teoria ukitu baizik ez duenak ere, badaki ederki nola teoria orren eskemak ia zernaitarako balio duen, nola —bein orretara jarri ezker— lehen genekizkien gauzak berak bestela ikusten ditugun. Eta alde batetik eta bestetik begiratu bear dira gauzak, batera eta bestera iraulkatu, izkutuan dauden argibideak, poliki-poliki, nabarmendu nai baditugu.

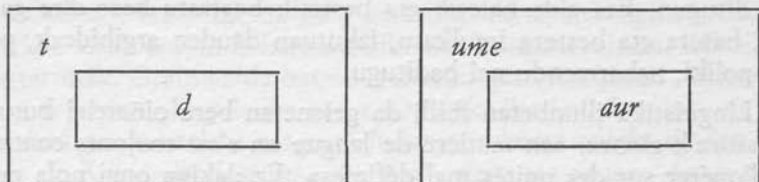
Linguistika illunbetan ibilli da geienetan bere oiñarriei buruz. Saussure'k zionez, «en matière de langue on s'est toujours contenté d'opérer sur des unités mal définies». Ez dakigu ongi nola mugatu ditekean morfema, itza, esaldia eta illun baiño illunago dago beroien zentzua zer den. Joera berriak mugagabeak mugatzen lagunduko baligu, naiz ez gaiñerantzean pauso bat aurrera egin, ez litzake laguntz makala. Izan ere, argi-berritze baten premia ba zegoen linguistikan, iñon bazegoen.

Ar dezagun, esaterako, neutralizazioa delakoa, eta orren ondoz-ondo datorren arkifonema: euskeraz, adibidez, ez dugu arkituko *d* naiz *t* itz-bukaeran, *t* soilla baizik (*du-d-an*, baiña *du-t*, etc). Fonema (euskeraz *d*, *t*,...) ez omen da, Trubeckoj'k zionez, eskutada bat bereizgarri baizik, bereizgarri-mordo bat: $\{a_1 a_2 \dots a_n\}$. Eta aipatu ditugun fonema bi oriek, elkarren kideko izanik, berdiñak dituzte, *n*-tarik, *n*-l bereizgarri. Bat ez da agertzen neutralizazio-lekuetan, *d* *t*-rengandik bereizten duen «boza» edo «soiñua». D-T arkifonema, beraz, onela muga dezakegu, bakoitza bereizgarri-multzoa den ezker: $D \cap T$. Eta, jakiña, $DUT = D$, eta TCD .

Orobat, zailago bada ere, morfemen zentzuarekin. Ba ditugu euskeraz elkarren antzeko itz bi, esan-naiari dagokionez: *aur* eta *ume*. Ar dezagun ontzat oraingo, au erabakitzea zailago baldin bada ere, morfema baten zentzua ere multzo bat dela, baiña ezaugarri-multzoa oraingoan, bereizgarri-multzoa izan bearrean. Pentsa dezakegu orduan *aur* eta *ume*-k ezaugarri berdiñak dituztela, bat izan ezik: *aur*-ek pertsonekin duen lokarria. Orrexegatik *ume* erabil dezakegu *aur*-en tokian, (geron seme-alabak ere *umeak* izan ditzeke), ez beñere, ordea, *aur ume*-ren ordaiñetan: *gure beiak iru*

aur izan ditu (!!!). Orobat, bestetan agertu izan dudanez, *-tasun* eta *-keria*-rekin *-ren* eta *-ko*-rekin, eta abar: bereizgarri bana dute bigarrenek, lehenbizikoek ez dutenik, gaiñerakoan berdiñak direla. Erabiltzerakoan, onelako zerbait gertatzen da, bada:

Beste gai batekin astera ninjoan, aplikazioak direlakoekin, baiña beste baterako utzi bearko ditut. Ona zenbait liburu-izen egungo joeren erakusbide: *Structure of language and its mathematical aspects (Proceedings of Symposia in Applied Mathematics, XII)*, Jakobson linguistak Ipar-Ameriketan argitara emana (1961); I. I. Revzin sovietikoaren *Modeli jazyka* (1962), joan den urtean ingelesez agertua eta, au ere 1966-koa, orren erritarra den P. G. Piotrovskij'ren *Modelirovanie fonologičeskix sistem*. Emen ere (iñoren kalterako?) USA eta URSS elkarren besotik dabilta eta amerikanoen antz geien duten linguistika-liburu eta aldizkariak sovietikoak dira, ain zuzen. Lastima da, egia esan, Stalin zaharrak iñoiz eskumikatu izana Marr linguista eta euskalaria. Marr-tarrek agintzen zuten bitartean pakean bizi bait-giñan, sovietikoek izkuntzei buruz idazten zutenik irakurri gabe lasai. Orain, berriz, ba dirudi rusoz ikasi bearko dugula, matematikak ikasteaz gaiñera. Sail onetan, zorionez, gure ondorengoentzat gelditzen da —gure gazte eta gazteagoentzat— txinoz ikastea. Dirudienez, ez dute artean linguistikarako astirik arkitu.

Txinoak ager ditezen artean, beraz —eta zenbat eta berandua-go agertu, obe, alde onetatik beintzat—, amerikano-sovietikoek ditugu legeak eman eta bete-erazten dituztenak. Goazen bada guztiok, ni aurrena naizela —errege jator arek, Fernando VII-garrenak, esan zuen bezala— matematika-bidetik.

LUIS MITXELENA

Estrukturalismoaz zenbait hitz

IGARA'K

ESTRUKTURALISMOAK hizkuntzaren azterketa du oinarritzat. Estrukturalismoaren aita hizkuntzalari bat izan da: Ferdinand de Saussure, gaurako Hizkuntza-Jakintzaren sortzailea. Estrukturalismoaren kakoa hizkuntzaren izanean datza, Estrukturalisten ustez, hizkuntza da giza-fenomenurik bereziena eta gizatarrena; eta Giza-Jakintzek aurreratu egin nahi izan ezker, Hizkuntzalaritzaren bidea hartu behar dute. Levi Strauss irakur dezagun: Sozial jakintzan mordoan (eta hunen atal bat da Hizkuntzalaritza zalantzarik gabe) oso leku berezia dagokio huni: hau ez da gaiñerakoak bezelako zientzia bat, Urrundik gaiñera hunetxek egin ditu aurrerapenik haundienak; hauxe da, dudarik gabe, zientzia-izena eska dezakean bakararra. Hizkuntzalaritzak lortu du soilik ikaspide positibo bat: berak lortu du aztergaiak bere ikaspidearen bidez benetan ezagutzéa. Hizkuntzalaritzak bildu behar ditu, beraz, psikologilariak, soziologilariak eta etnologilariak, hauek sozial fenomenuen ezaguera positibo batera eraman ditzakean kamiñoa gaurko Hizkuntzalaritzatik hartzeko gogoa dutean" (Anthropologie Structurale, 37 gn. horr.).

Estrukturalismoa zertan datzan ulertzeko, beraz, nahi-ta-nahiez hasi beharra dago Hizkuntza-Estrukturalismoa zer dan ongi ulertzetik

Hizkuntza-Estrukturalismoa

Azken bolada huntan artikulu batzuk argitara dira euskeraz Hizkuntzari buruzko estrukturalismoa zertan datzan azalduz. (Ikus, esa-

IGARA

te baterako, Branka'ren lehenengo zenbakia, 1966). Ideia berberak xehetasunez azaldu beharrik ez dago, nik uste, eta hitz gutxitan gogoraziko dugu hizkuntza-estruktura horiek zer diran.

Saussure'k bere "Cours de Linguistique Générale" dalakoa argitarara arte, hizkuntzen azterketa atomista zan eta ez estrukturalista. Gauza garbi azaltzen ez bazan ere hitzen arteko lotura eta oreka ez ziran nabarmen agerrarazten. Hitzak banaka banaka aztertzen ziran: gauza edo ideia bati hitz bat, pentsatzen zan; eta hauek hizkuntza guzietan guztiz trukagarri edo itzulgarri zitzaizkien: alkarren kide zehatzak. Gorri = rojo = rouge = red= ...

Har dezagun elurraren fenomenua. Antziñako hizkuntzalaritzan, fenomenu horri guk "elur" esan diogun bezelaxe, inglesek "snow" esan diote, frantsesek "neige", espainarrek "nieve", eta abar. Hitz batez: munduaren tajuketa *bakarra* zitzaien: edozein hitzen kideak, beraz, hizkuntza guzietan aurki ditezke. Hizkuntza ez zitzaien "pentsamentuaren soñekoa" baizik.

Hizkuntza bat ala beste bat, beraz, zer axola? Hizkuntza bat hitzegitea tresna batez baliatze hutsa zitzaien, mintzabide soilla; ez ideien moldatzaille, eta ez gutxiagorik ere. Hizkuntza herri baten arima dala pentsatzea "erromantizismoa" iruditzen zitzaien. Hizkuntza giza-lanabes gardentzat hartzen zuten.

Iritzi ximple horiek arrastorik utzi gabe suntsitu dira Saussure'k 1916-ean bere teoria azaldu zuen ezkeroztik. Hizkuntzari buruzko atomismoa gaur Newton eta Galileo'ren aurreko "fisika" haien parekoa da: alegia, ez-jakiniñ artean onartzen da, eta ez beste inñun.

Hizkuntza bat estruktura-mordo berezi bat da; ez alde aurreko hiztegi bakar eta logiko baten itulpen huts bat. Huna hemen gaurko Hizkuntzalaritzak ahobatez diona. Hizkuntza batetik bestera igarotzean, pentsakera batetik beste pentsakera batera igarotzen gera. Hizkuntza guziak dira itzuli-eziñak; eta hau sustraietik beretik. Hizkuntza da herri baten arima.

Hizkuntzaren bitasuna

Har dezagun koloreen fenomenua. Nola jokatu du gizonak, hizkuntza sortzerakoan, fenomenu horri buruz?

Edozein hizkuntzak bi mundu lotzen ditu: naturalezarena batetik eta giza-jakintzarena bestetik. Hizkuntzaren bidez gizonak *gizartu* egiten du *mundua*, lotura edo lotkia bat prestatzen du naturaleza giza-moldeetan sartzeko, Hizkuntzak, hitz batez, *bi maillatan*

jokatzen du batera, bi ugarteren arteko zubi bat eraikitzen du. Argi dezagun hau.

Bihur gaitezen koloreen fenomeno hortara. Zer dago hor? Elektromagnetismo-fenomenu bat batetik, bibrazioak hitz batez. Zenbat motatakoak, zein frekuentzitaakoak? Anitz dira, millaka, milloika. Ona elektromagnetikoen zabalera guzia hartu ezker (gamma errañoak eta irrati-errañoak "koloreak" dira funtsean), fenomenu bat dugu begien aurrean: berez nahasia, illuna, tajugabea. Nondik has fenomenu hori gure giza-kulturan jartzeko? Sail hortan *tajuketa* bat egiñez.

Danak dakigu gaur herri bakoitzak, hizkuntza bakoitzak. *bere modura* egin duela bereziketa-lan hori, bere modura tajutu duela koloreen fenomeno hori, eta ez denek modu berberara. Etnia bakoitzak *tajuketa* berezi bat egin du. Liburu askotan aipatzen dira hizkuntzen arteko kolore-tajuketa horien gorabehera harrigarriak, eta hau agertu da argi eta garbi: koloreen *tajuketa* edo eraketa logikorik ez dagoela. Greziarrek, esate baterako, ez zituzten oria eta berdea bereizten: biei "jloros" esaten zieten. Euskaldunok ez bide genituen koloreak gaur bezela bereizten: "berde" hitza erderatik datorkigu; eta "gorringo" a ez da gaurko gorria, ezta gorriak ere "behi gorriak". Gure koloreen estruktura arrotzu egin bide da azken mendeetan.

Irakurleak aisa eskura dezakean liburu bat aipatzekotan, hauxe bururaten zait orain: Levi Strauss'en "Tristes Tropiques" deritzana. 214 gn. horrialdean: "Hizkuntza-kategoria bakar bat osatzen dute (Brasil'go inditarrentzat) oriak eta gorriak... Urdiñari eta berdeari buruz, berriz, barazki zimelkorrek zertzen dituzte izadian, kolore hotz gisa; hau dala-ta, bertakoen axolagabetasuna ulertzen da. Beren hiztegian ez dago kolore-mota horiei dagokien zehaztasunik: hizkuntzen arabera, batzutan beltzari eta batzutan berdeari datxeko urdiña".

Hizkuntza bakoitzak, beraz, koloreen *estruktura* berezi bat sortu du.

Baiña hau ez abstrazioetan, *tajutu ala izenak emanez* baizik.

Saussure'ik oso argibide argitsua eman zuen: hizkuntzaren egin-kizuna hosto bakar baten bi alderdietan obratzen da batera: hosto bat ebakitzen dugunean, alegia, hostoaren bi alderdiak ebakitzen ditugu. Koloreetan *tajuketa* bat egite berean, hitzak sortzen ditu hizkuntzak: *tajuketa* eta izendatzea alkarri datxezko. Ez dago hitzik gabe pentsatzerik edo tajutzetik: mintzamina duelako pentsa dezake gizonak: hitzei esker pentsa dezakegu. Hizkuntza ez da pentsamentuaren soñeko, pentsamentuaren hezurra baizik. Hitz batez: sinboloen bidez pentsatzen dugu, eta sinbolo horiek hitzak dira. hitzen

IGARA

multzoak hobe. Hosto bakarraren aurreko alderdian ideiak daude, eta atzekoan hitzak.

Giza-jakintzaren maillan, beraz, aukeraketa bat egiten dugu ere: gure ahozko soñuen saillean edo maillan beste tajuketa bat egiten dugu, tajuketa hau fenomenuen tajuketari banan-banan lotzeko. Gizonak ahoz eman ditzakean soñuak asko dira, ez 20 edo 30 soillik; hizkuntza batzuk dazkitenek ongi dakite hau: hizkuntza batetik bestera igarotzean soñu berriak agertzen dira. Zergatik hau? Giza-soñuen illara oso luzea eta oparoa dalako, nahasia, illuna, tajugabea, koloreen fenomenua bezelaxe.

Hizkuntza batek, hortaz, eman ditzazkegun aho-soñuen artean *banaka batzuk* aukeratzen ditu, bere modura hots-estruktura bat antolatuz. Ez dago hotsen banaketa edo tajuketa logikorik, berriz ere: etnia bakoitzak bere gisara hautatu ditu hizkeraren hotsak, eta bere gisara ezkondu ditu silabak eta hitzak sortzeko, Euskaldunok, gonbarazio baterako, "TS" soñua erabiltzen dugu, baiña inguruko beste inork ez. Guk, alderantziz, ez dugu frantsesen "eu" bokala (bonheur, émeute...) erabiltzen.

Estrukturen barne-oreka

Itzul gaitezen berriz koloreen tajuketa hortara. Tajuketa hori "estruktura" bat da. Hizkuntza bakoitzak, etnografiak irakatsi digunez, bere moldera "estrukturatu" du koloreen fenomenua; eta berdin denbora, ahaidegoa, abereak, landareak, eta abar.

Eman dezagun orain, esate baterako, gorri mota bati "APX" deitzea erabaki dugula. "APX" hitz berri horrek koloreen *estruktura guzia* aldaraziko du. "Gorri" hitzari semantikazko hedadura (=adieraziaren zabalera, gorri mordoan kopurua) pittin bat hurrituko zaio: koloreen espektro-luzeeran tarte txikiagoa izendatuko du. galdutako gorri zaharraren zabalera apurra "APX" hitz berriak hartuko baitio. "APX" hitz berri hau dala-ta, "gorri" hitza laranja aldera lerratuko da pittin bat; eta laranjarik "gorrienak", gorri deituko ditugu aurrerakoan. Koloreen hitz-estrukturak, hitz batez, beste barne-oreka bat hartuko du, lehengoa galduz.

Eman dezagun oraingoan, alderantziz, "laranja" hitza galtzen dala. "Gorri" hitzak, noski, laranja kolorearen espektro-luzeera pittin bat hartuko du: lehen "laranja" deitzen ziran gauza batzuk, "gorri" bataiatuko dira, eta, era berean, "ori" hitzak ere laranjarik orixkenak bilduko ditu. Beste hitzez esateko, "gorri" eta "ori" hitzei semantikazko hedadura haundituko zaie, oreka berria lortu arte.

Beraz, hitz bakoitzaren zabalera edo semantikazko hedadura *on-doko hitzek* mugatzen dute. Estruktura batean hitz asko dagoenean, hitz bakoitzak oso hedadura hertsia hartzen du, hitzek zehatz "adierazten" dute "adierazia". Eta, alderantziz, estruktura batean hitz gutxi dagoenean, hitz bakoitzak semantikazko hedadura zabala du; hitzek, beraz, ez dute zehatz "adierazten" beren "adierazia": hizkuntza laxoa da puntu hortan. Esate baterako: koloreak bereizteko mila hitz dituen hizkuntza, zorrotza da puntu hortan; lau hitz baizik ez baditu, aldiz, hizkuntza kamutsa da.

Hotsen maillan oreka-fenomenu berbera dago.

Har ditzagun bokaleak. Guk gaur (xiberutarrek ezik) *boş* bokale bereizten ditugu euskeraz: A, E, I, O, U. Baiña frantseseraz beste barne-oreka bat dago, ingleseraz beste bat, eta abar. Bokale bat agerzteak estrukturaren oreka aldatzen du.

Euskeraz, esate baterako eta neri apalki iruditzen zaidanez, bokaleen estruktura aldatu egin da. Lehen ba bide zegoen besté "u" bat, gaur xiberutarrek bereziki atxiki duten "ü" dalakoa hain zuzen.

A-E-I-O-U-Ü estrukturatik A-E-I-O-U estruktura aldatzeko, "ü" dalakoak "U" emango luke batzutan, eta "I" bestetan. Hots, ja-kiña da hau. U-I alternantzia hori ba dago euskeraz:

ütsü (S) — itsu (G) — utsi (R)
 ützi (S) — utzi (G) — utzu (R) — itxi (B)
 üngürü (S) — inguru (G) — ingiru (B) — unguru (R)
 ahüntz (S) — ahuntz (L) — auntz (G) — aintz (R)
 üthürri (S) — ithurri (L) — iturri (G) — uturri (R)

Bizkaieratik gipuzkeraratzean, hau ezaguna da, "u" anitz "i" bihurtzen da:

urun (B) — irin (G)
 gultzurrun (B) — giltzurdin (G)
 autortu (B) — aitortu (G)
 ule (B) — ille (G)

Estruktura zaharreko oreka *guzia* aldatu zala suma diteke: le-tren barrutia lerratu egin zan, eta ez "ü" hortan, "u" eta "o" dala-koetan baizik.

Hazparne berean, esate baterako, gauza ezaguna da "ontsa" eta "untsa" idazten dutela bertakoek, zein aukeratu ez dakitelarik. Bizkaiko "nagosi", gipuzkeraz "nagusi" esaten da; Bizkaiko eta Gipuzkoa'ko "nor", "nur" da Xiberua'n. Eta abar, "O"ren hedadura koloka agertzen bide zaigu; eta oso gogoangarria da, hain zuzen, Mitxelena'k huni buruz oharrarazi diguna: "Las condiciones de cierre de O en U, fenómeno no exclusivamente suletino, aunque tenga la máxima in-

tensidad en ese dialecto". (Fonética histórica vasca. 54). Fenomenu berbera nabaitzen omen da biarneraz (ikus Mitxelena'ren liburu berbera), eta ezaguna da Biarno'ko euskal sustratoa (ikus R.I.E.V., Sairoihandi'ren lanak).

Hizkuntzalariei dagokie, noski, nik adibidetzat aipatu dudan fenomenu huntaz azken iritzi bat ematea, ez neri. Baiña Xiberu'ko "ü" dalakoa zaharra baldin bada, hunen galerak euskal bokaleen estruktura guzia dardarazi eta birtajutu bide zuen, eta hau estrukturalismoak bidezkoztat, beharrezkoztat joko luke. Ezaguna da ere "ü" hau ez dala inñundik ere frantsez kutsu bat (ikus Larrasket, esate baterako; edo entzun xiberutarren beren iritzia: uskal "ü" eta frantses "u" desberdiñak dira). Dalako "ü" hori, azkenik ez da xiberutarren jator-keria bitxi bat: erronkarieraz "eskuia" ta "eskuiua" esaten omen zan, gaur Beraskoitzen eta Urketa'n "eskuia" esaten dan arabera; eta "esküa" forma Hazparne'n, Ustaritze'n eta Itsasu'n entzun diteke gaur berean. Lapurdi eta Erronkari ez dira Xiberua.

Ez da ahaztu behar, bestalde, gure ikaskintza betidanik erderaz egin dugulako, oharkabean erdal letra-estrukturetara lotu izan dugula gure idazkera; eta hori lortzekotan, noski, sarritan lardazkatu ditugula euskal fonetika-estrukturak: hor ditugu Etxepare eta Leizarraga, gure idazlerik zaharrenak berak beraz, idazkerari buruz askotan zalantza gorrian, gure fonetika-estrukturak eta erderenak berdiñak ez diralako (ikus Mitxelena'ren "Fonética Histórica Vasca", 56).

Bokale bat galtzean, barne-oreka guzia galtzen da, beste tajuketa berezi bat sortuz.

Hunek garrantzi handia du, Behin eta berriz gogorazten du Levi Strauss puntu hau: *noiz* agertu da elemento berri bat? zertan ziran *ondoko* elementoak kinka hortan?

Estruktura bateko elementoak ez dira *bere* buruz tajutzen eta nortzen, *ondoko* elementoekiko baizik. "E" ez da ezer, "A" eta "I"ren arteko *tartea* baizik, Estruktura bateko atalak *diferentzialak* dira, ez *esentzialak*; alkar mugatzen dute, eta ez bat-bederak beré burua.

Zer da laranja kolorea? Ez da-izan *ezer*. Laranja kolorea *oria*k eta *gorriak* zertzen dute, "Gorri" hitza galduko balitz, laranja kolorearen "izana" (?) aldatu egingo litzake, gorriaren aldeko muga motituko bailitzake.

Beste ondorio bat: hitzen mugak estrukturen *barne-orekak* ipintzen baditu (eta ez estrukturatik kanpoko *ezerk*: kasu huni!), hizkuntza batetik bestera igarotzean, tajuketa batetik beste batera igarotzen gera, Hizkuntzak itzuli-eziñak dira. Etnia-pentsakeraren be-rezitasuna hizkuntzan datza. Etnien nortasunak hizkuntza du oiñarri.

Are gehiago: "De façon générale, les structuralistes contemporaines estiment que c'est la forme de la langue qui tendrait à imposer à chaque peuple ses mythes et ses croyances", dio André Martinet'ek bere azkeneko liburuan (La linguistique Synchronique P. U. F., 1968, 184 gn. horrialdean). Sapir, Whorf, Benveniste, Cassirer, Mounin ez dira iritzi hortatik urrun. Herri baten pentsakera, hau munduaren ulkerera dan aldetik, hizkuntzan datza.

Hitzen semantika-hedadura, bukatzeko, estrukturako ondokoek finkatzen baldin badute, hizkuntza bakoitza *bere buruz* ari da hein batean; eta ez da ezeren seme, ez da ekonomiaren superestruktura, esate baterako. Estrukturak bere-gaintasuna ba dute-ta (ez hizkuntza estrukturek bakarrik, ondoko lerroetan azalduko dugun bezela: mi-toak, gonbarazio baterako, bere buruz moldatzen dira estrukturen modura, eta ez dira ekonomiaren superestruktura bat). Kultura batetik bestera joatean, beraz, ez dago eboluziorik, *jauzi* bat baizik.

Idea hauetatik sortu dira estrukturalismoaren azken ondorio larriak.

"Adieraziak" eta "adierazleak"

"Sens et sons" esaten dute egoki frantsesek. Gauza eta sinbologia, esan dugu guk gorago, "adierazkia" eta "adieraz-hotsa", "adierazia" eta "adierazlea". Bi mailla bi plano, bi errealdade-mota.

Hizkuntzak, beraz, *beti* egiñarazten digu jauzi bat: hitz batek *idaroki* egiten digu gauza bat, Zeren truke? Sinboloen maillatik ideien edo gauzen maillara egin behar jauzia. Hizkuntzak (eta hau *berez* gainera, hizkuntzaren izana bera dala-ta) illuntasunean *jauzarazten* gaitu. *Hizkuntza ez da inoiz gardena: beti da arrea*. Hauxe da, hain zuzen, gaurko Zientziaren aurkikunde nagusi bat. Hizkuntzak idaroki egiten digu errealdade bat. Adierazleetatik adierazietara, "significante"etatik "significado"etara, tarte beltz bat dago. Lañoan ikus dezakegu mundua, eta laño hortatik jaregiterik ez dago: lañoa da eza-gueraren baldintza, ezaguera guziak sinbolikoak baitira.

Ez da hau dana.

Har dezagun "beso" adieraz-hotsa, adierazlea, soifnu-sinbologia. Euskaldunontzako "beso" hitzak besoa gogorazten digu: eskubikoa ala ezkerrekoa. Baiña gazteleraz "beso" musua da. Euskal "il" hitzak muño adirazten du ingleseraz; euskal "tanta" ez da gaztelerazko "tanta"; euskal "doi" ez da erdal "doy" dalakoa; eta abar. "Adierazle" bakar batek, beraz, "adierazi" asko idaroki dezake, kulturaren araberak.

Alderantziz gauza bera esan diteke: "adierazi" berberak ("zubia euskal hitzari dagokionak esate baterako, gutxi gora-behera ongi modu gatu beraz) "adierazle" asko eta desberdin izan dezake: "puente gaztelera, "pont" frantseseraz, "bridge" ingleseraz, eta abar.

Hiz batez: ideiak eta hitzak, "adieraziak" eta "adierazleak", gauzak eta sinboloak, izakiak eta deiturak, ez dute barneko loturarik berriz: edozein ideiarri edozein hots dagokioke. *Edozein "adierazirik edozein "adierazle" dagokioke.* "Adierazia"ren eta "adierazle"aren lotura arras libroa da, arras aukerakoa.

Estruktura, azkenik, oharkabean erabiltzen dugu. Euskaldunak ez du bere bokale-estruktura ezagutzen; baiña "eu" frantses soñu ez du inoiz erabiltzen. Estrukturak *oharkabeak* dira, inkontzientean izkutuak; baiñan azterketaren bidez agerraraz ditzakegu. Hauxe da estrukturalistaren eginkizuna. Estrukturek logika bat dute, sistema-arrimu gorde bat; baiña arrimu hau azpian dago, itxuren atzean. Oharrez, jakinaren gainean, ematen diran azalpenek faltsutu egiten dute egiazko estruktura (puntu huntan, beraz, Levi Strauss'ek Margorazten du).

Estrukturalismoaren hedatzea

Ideia horiek oinarritzat harturik, Levi-Strauss'ek beste sinbolo-sistemata hedatu du estrukturalismoaren azterpidea. Gaur estrukturalistek modu hortara aztertzen dituzte mitoak, ametsak, inkontzientea, erlijioak, eta politika. Azken urteetan moda, musika literaturak, eta beste anitz fenomeno ere, estrukturalismoaren arabera aztertuta dira. Ba dago estrukturalista psikiatria bat (Lacan), estrukturalista marxismo bat (Althusser, Godelier), estrukturalista kritika bat (Barthes), eta beste anitz. Estrukturalismoa modan dago, Levi Strauss'ek aspaldidanik egin zuen Sartre'ren filosofiaren estrukturalista-azterketa bat (ikus "La Pensée Sauvage", 324-tik aurrera, Plon 1962).

Zertan datza estrukturalista azterpide berri hori?

Egoki izango da Lucien Sebag zanaren hitzez azaltzea:

"Nous entendons par là (système symbolique) tout système réglé par la distinction entre le significat et le signifié, distinction qui pour atteindre toute sa spécificité dans le domaine linguistique n'en possède pas moins un champ d'application plus vaste. Elle implique:

Que le sens ne surgisse jamais d'un terme isolé mais d'une chaîne structurée, la place des différents éléments qui la composent important plus que la nature particulière de chacun d'eux.

ESTRUKTURALISMOAZ ZENBAIT HITZ

Que tout remaniement portant sur certains de ces éléments se répercute sur la chaîne toute entière et que de ce fait le signifié trouvé toujours une multiplicité d'expressions qui latentes ou présentes définissent l'horizon au sein duquel un progrès quelconque peut s'opérer dans le développement des significations.

Tout effort pour faire correspondre terme à terme signifiant et signifié apparaît donc comme privé de sens; dans le domaine linguistique il impliquerait que le signifié soit totalement préexistant au matériel dans lequel il se donne, la langue n'étant plus qu'un répertoire, un recueil de corrélations entre des sons déterminés et différents contenus conceptuels. Or le réel n'est pas composé d'unités différenciées auxquelles les concepts viendraient s'appliquer, et la signification de ces concepts n'est pas le miroir de l'onde sonore qui en est le porteur. C'est cette cassure de tout rapport, univoque entre le son et ce qu'il signifie qui s'est effectuée dans l'oeuvre de Ferdinand de Saussure; et elle a pour corrélat le hiatus entre ce qui est signifié et les donations immédiates, intuitives de l'objet; à chacun des niveaux considérés, nous nous trouvons en présence de systèmes, la fonction et la valeur de chaque terme ne pouvant se concevoir que par rapport à ces systèmes considérés comme des totalités". (Marxisme et Structuralisme, 94-95, Payot, 1964).

Osoki birlandatu dugu Sebag'en azalpen argitsu hau. irakur ditekean onenetako bat dalakoan. (Sebag'en liburua, bestalde, euskaldun intelektual guziek ezagutu beharko luteke dagoeneko).

Har dezagun, beraz, gizatar fenomenu bat: mito-sistema bat, eman dezagun (mitoak ez dira bukatu, kasu!). Alde batetik mito horien "adierazia" dago, eta bestetik mito horien "adierazlea". Alde batetik, beraz, munduko buru-haustean sistema dago, soluzio eta sasi-soluzioak barne (mundua nola sortu zan, gizona nola agertu dan mufiduan, heriotzaren ondoan zer dagoen, eta abar); eta bestetik, hizkuntza moduko sinboloak, itxurazko pasadizutan haragiturik (lurraren azpitik bi herensuge atera ziran, elefante batek haur bakarra jan zuen, ugaldeen ondoren izadia eta gizadia adiskidetu egingo dira, eta abar). Mitoen mordoia *bi mailletan batera* aztertu behar da, mitoak *hizkuntza* bat balira bezelaxe.

Hauxe da etnologiar buruz Levi Strauss'ek egiten duen saiakera; eta lan gaitz baten ondoren, mito askoren ahaidetasuna frogatu du, egiazko mito-estrukturak banaka batzutara bilduz.

Mitoetan estrukturak daude, oso izkutuak, guztiz oharkabeak. Mitoak itxura desberdinez jatzin dira, baiña izpiritu-estruktura berberak betetzen dituzte: mitoen "adierazia" uste dan baiña gutxiago aldatzen da kondairan barrena. Mitoak, beraz, itxuraren aldetik, ale-

glazko beren ixtorioetatik, azaldu nahi dituztenak, guztiz oker daude estrukturalisten iritziz. Herensugeak ez ziran lurretik atera. Hortik billatzea zentzugabekeria hutsa da. "Adierazia" billatu behar da estrukturaren bidez.

Gure ametsetan, era berean, egaz egiten dugunean ez dugu egiazki egaz egin nahi (Freud laister konturatu bide zan huntaz). Sinboloen *sistema* aztertu behar da; eta ametsen mordoak hitz-mordoen gisa hartu behar dira.

Estrukturalismoak, hitz batez, ez ditu fenomenuak banaka eta beren itxura hortantxe aztertzen: hori atomismoa litzake, eta ez le-ramake inora. Estrukturalismoak oharkabeko *modeloak* aztertzen ditu, agertzen ez ziran estrukturak agerrerazten ditu; eta hauek itxura mota guztien atzetik aurkitzen ditu. Zugaitzen hosto eta lore guztiak astindu, beraz, bat ere gabe utzi arte; eta gelditu diran enbor hutsak alderatu. Mezuak baztertu, eta mezuen irakur-bideak aztertu. Sinboloak guztiz larritu, eta larritu ondoko sustrai logikoa gonbaratu eta hausnartu. Estrukturak nabarmenerazi, estruktura-atalen izanaz ahaztuz, Hauxe da estrukturalismoaren bidea.

Etnologia, erlijioa, politika, era hortara aztertu ezker, kondairak balioa galtzen du ia osoki, Kondaira ba dago; baiña estruktura moldeetan obratzen da ezinbestean. Pouillon'ek argiro esan du orain dala gutxi: "la praxis suppose les structures... le structuralisme est la logique de la dialectique" (L'Arc, 26 gn, alea, 59-60). Kondairak ez du "adierazlea" baizik sortzen: "adierazia", gizonaren problematika osoa, kondairatik at dago; edo-ta kondairaren nahi-ta-ezko hildoa da.

Hizkuntzari buruz aurkitu ditugun ondorioak, beraz, egokiak dira etnologia, erlijioa, politika eta sinbolismo guzietan irizteko.

On luke irakurleak ondorio larri horiek gogoraztea.

Politikaren mitologia estrukturalismoaren arabera

Estrukturarik errazena, noski, oposizioa da:

+ , -
BAI . EZ

Sail askotan oposizio biko huetako bat aurki ditekete funtsean; eta oposizio hunek azal ditzake estrukturaren orekaren gora-beherak eta axaleko aldakuntzak.

ESTRUKTURALISMOAZ ZENBAIT HITZ

Eman dezagun *politika*, esate baterako, *mitologia dan aldetik*. (Alegia: alegiazko mundu paketsu eta anaikor bat siñisten duen sasi-politika). Zer pentsa dezake estrukturalista batek? Lehenengo urbilbide bat oposizio huts bat izan diteke.

Alde batetik politikaren problemak daude, eta problema horien soluzioak edo sasi-soluzioak. Hauek osatzen dute politikaren "adierazia". Bestetik, aldiz, politikaren sinboloak daude: teoriak, hitz batez. Politika-teoria hauek dira, beraz, "adierazleak", hitzen kideak.

Soziedadearen problemak eta soluzioak *tajutu* egin nahi ditu gizonak, eta hau pentsatu aurretik ere : ezinbestean nahi ditu argitu eta banatu. Gure eginkizunik sakonena munduan eta problemetan *banaketa eta ordena* bat azpiztatzea da. Hizkuntza *tajuketa* bat dan bezelaxe, politika-teoriak *tajuketa* bat dira.

Tajutu-nahi hortan, teoriari esanak eta itxurako arrazoioiak alde batera utzita, oposizio bat agertzen zaigu nabarmen : eskuindarrak batetik eta ezkertarrak bestetik.

Zein da hauen arteko burruka amorratuaren kakoa? Estrukturalista batek ez ditu politika-liburuak aztertuko, ezta ekonomia-arazoak soilki ere : hori atomismo litzake, "Adieraziek" eta "adierazleek" ez dute loturarik batere : politika-mito bati (gizadi zorientsu bat) teoria *asko dagokioko*. Politika-teoriak ez dira *ezere berez*: oposizio hortan teoria horiek zein lekutan dauden aztertu behar da.

Oposizioaren kakoa, oharkabean, inkontzientean, hauxe da, nik uste: eskuindarrek aspaldiko denboretan ikusi uste dute gizadiaren soluzioa ("haiek garai ederrak!"); ezkertarrek aldiz etorkizunean.

Oposizio nagusia hau da, beraz:

IRAGANA - ETORKIZUNA

Eskuindar mitokoiek atzera egin nahi dute, eta aldakuntzak aurrerago eraman nahi dituztenak hondamendi-iturritzat dauzkate. Ezkertar mitokoiek, itzuletara, aurrera egin nahi dute, eta aldakuntzari tenkegin nahi duten guztiak hondamendi-iturritzat dauzkate. Fazisten ustez komunistak dira gaitz guzieren errudunak, eta komunisten ustez fazismoa da gaitz bakarra. Indarraren bidez "egia" legetzea beti izan da muturren zirikaldia, ukaera osoa nahi izateko "beste mundu bat" siñistu behar baita.

Baiña oposizioa hortan baldin badago beti (beti izan da munduan aurrerakoien eta atzerakoien arteko dialektika) oposizioaren *sinboloak* aldatu egiten dira muturretan. Politika-muturren estruktura ez

da aldatzen: IRAGANA-ETORKIZUNA. Baiña sinboloak, "adierazleak", bai: Rousseau'ren ondoren Marx etorri da (nahiz Babeuf, Proudhon, Bakunin, eta beste asko, "adierazi" berberari egokitu).

Teoria diferentek ("adierazle" desberdiñek, beraz) leku berbera hartzen dute oposizio nagusian. Rousseau eta Marx, beraz, MITO DIRAN NEURRIAN (mesianismo diran neurrian, beraz) gauza berbera dira: etorkizun zoriontsu eta zoragarri mitokoi horren sinboloak. Estrukturalismoaren aldetik, beraz, Robespierre eta Stalin gizon berbera dira. Beren arteko gorabeherak hizkuntza desberdiñetako hitz kideen goraberak dira. "Ogi" eta "pain"en maillako antza dute: alegia, alkarren itzulpenak dira.

Eman dezagun orain oposizio hortan teoria bat edo partidu bat ("adierazle" bat, beraz) kondairan obratzen dala: hobeki esateko, partidu hori aginteaz luzaz jabetzen dala. Momentu hortatixek partidu horrek bere izana bera galtzen du mitoa izendatzeko; "adierazle"tik (partidutik) "adierazi"rako tartea (soziedadearen tajuketa orbanga-be eta osoki zuzena) ezabatzen baita. Partiduak mistika guzia galtzen du, ezer *adierazten* ez duelako: mitoa kondairan ez gertatzean, teoriak zekarren mezua galtzen du: hizkuntzaren izana edo sinbolotasuna galtzen du. Beste "hitz" bat behar da, beste "adierazle" berri bat, "ezkertarrago"; beste "adierazle" bat, etorkizun zoriontsuaren mitoa sinbolatzeko. Brejnev alde batera utzi, eta Che Guevara nagusitzen da. Moskuzaleei mao-zaleak eta OLAS-koak darraizkie. Politikaren estruktura-lekugune bat hutsik zegoen ezker aldeko muturrean, eta lekugune hori bete egin behar zan.

Eskubi aldetik azterketa bertsua egin diteke.

Mistika izan dedin *tarte* bat behar da: "adierazle"tik "adierazi"-ra dagoen tartea hain zuzen, Mistika agor ez dedin *planoz aldatu* behar da: soluzioa *idaroki* egin behar da, *ez obratu*. Hizkuntzatasuna *bi* mailletan batera jokatzea da.

Tartea, horregatik, muturretan gorde diteke soilik, gaurko soziedadea guztiz, goitik behera, aldatu nahi duten taldeetan. Gisa da, horrela, mistika muturretako mitoetan ez bestetan aurkitzea: agintzen duten gobernariak ez dute mistikarik sortzen. Ez dira hizkuntza.

Rousseau'gandik Marx'engana joateko, halere (hau oso kontutan hartu behar da estrukturalismoa ulertzeko), ez dago eboluzio bat. Batak ez du bestea osatu, *bere orde*z jarri baizik.

Hain zuzen ere eboluzioa mito bat iruditzen zaie estrukturalistei, kondaira ez baitzaie hazkunde bakar baten gertaera. "Herri arkai-ko bat ez da atzeratutako herri bat", ez dago guri buruz gu baiño atzerago. Eboluzionismo baikor eta harroputz hau (gu baikifiake kon-

dairaren branka!) "gainditua" dago, "périmé" (ikus Levi Strauss'en "Anthropologie Structurale", 114").

"Le communisme comme l'abolition positive de la propriété privée, de l'auto-aliénation humaine, signifie l'appropriation réelle de la nature humaine par et pour l'homme, donc le retour complet de l'homme lui même en tant qu'être social, c'est-à-dire en tant qu'être humain; retour complet, accompli en pleine conscience en sauvegardant toute la richesse du développement antérieur.

Ce communisme, en tant que naturalisme achevé, s'identifie à l'humanisme et en tant qu'humanisme achevé il s'identifie au naturalisme. Il est la véritable solution de l'antagonisme entre l'homme et la nature, entre l'homme et l'homme. Il est la vraie solution du conflit entre l'existence et l'essence, entre l'objectivation et l'affirmation de soi, entre la liberté et la nécessité, entre l'individu et l'espèce. Il est l'énigme résolue de l'histoire et il sait qu'il en est la solution" (Marx, Economie politique et philosophie, 1844). Zer pentsa mesianismo nabarmen huntaz?

Barnetik aztertzea edo iriztea zorakeri litzake estrukturalismoaren aldetik: marxismoaren teoriak eginkizun bat izan dute politikaren mitoetan, ezkertar mitoei "adierazle" berri bat ematea. Mailla hau galdu ezkerro (agintera iritxi ezkerro, berrogei-ta-hamar urte huntan beraz), mesianismo hori obratzen ez dala agertu ala, marxismoaren mesianismoa eta mistika suntsitu egingo dira. Hasiak dira iraungitzen eta suntsitzen.

Henri Lefèbvre'k kezkatu rik idatzi du berriki, beste marxista askoren iritzia bilduz: "XX-gn. mendeko bigarren erdi hau itsuski hasi da benetan... ideologia hunen (estrukturalismoaren) arrakastak nihilismora garamazki". (L'Homme et la Société). Gauza bera dio Furet'ek: "Une gauche intellectuelle décue, démoralisée par l'histoire, s'est tournée vers l'homme primitif, non plus pour déchiffrer l'enfance de l'homme — ce qui ramènerait encore à l'histoire — mais pour y trouver la vérité de l'homme". (Esprit, 1967-V, 773).

Marxismoaren indarra *diferentziala* izan da, *ez sustraiezkooa*: marxismoak azkeneko ehun urteetan etorkizuneko mitoa "adierazi" du. Gehiago billatzea oker egotea litzake. Levi Strauss'ek berak dio huni buruz: "L'homme dit de gauche se cramponne à une période de l'histoire contemporaine qui lui dispensait le privilège d'une congruence entre les impératifs pratiques et les schèmes d'interprétation. Peut-être cet âge d'or de la conscience historique est-il déjà revenu" (La Pensée Sauvage, 337).

Hizkuntzak mundua jatu zen duen bezelaxe, mitoei ere jatu giten dute, munduaren illuntasuna argitu uste dute, nahasketa haun-

dia zegoen desordenuan, ordenua agerrarazten: mitoek ikur bat, senti-
du bat, ematen diete gizonaren izateari eta mentura hitsari. Mesia-
nismoa dan aldetik marxismoa mito nabarmen bat izan da.

Politika-mitoeak, halere, garrantzi haundia izan dute kondairan,
gaiñerako mitoeak bezela: gizona *mitoz elikatzen da betidanik*. Gizo-
nak mitoen bidez jokatu behar du, mitorik gabe ez da eskuarki asal-
datu ohi, eta zuzentasunik ezaren kontra borrokatzeko ere, "politika-
hizkuntza" egoki bat behar du. Levi Strauss'ek dion bezela 1789'ko
erreboluzioa politika-hizkuntza batek ekarri zuen, Entzun dezagun
Sebag: "Zergatik? Hizkuntza bat ba zegoelako; eta hizkuntza ho-
rrek funtsezko ikur edo sentidu bat eman dizaikealako erreboluzioa-
ren aintzindariel" (Marxisme et Structuralisme, 124). Estrukturalis-
ten ustez, beraz, erreboluzioa ez dute ekonomia-gorabeheretik ekar-
tzen, mito-hizkuntza berri bat gertu egoteak baizik. Gizonak "adie-
razle" bat behar du politikaren mailan bere bizia emateko: 1789-an
enziklopedismoa izan zan "adierazle" hori. 1917-an marxismoa,
XXI-gn, mendean beste "adierazle" berri bat zalantzarik gabe.

Zenbait gogoeta bukatu aurretik

Estrukturalismoa oso beltza da, egia bezin beltza beharbada: pro-
meteokeria guzietatik oso urrun gaude. Estrukturalismoa oso ukako-
rra da, eta haxe da sasi-intelektualek onartu nahi ez dutena. "Bide
bat bagenuen, eta dana ankaz gora berriz", esateko gogoia dute bat-
tzuk. Erosoagoa da, noski, kondairan sentidu bat ikustea. Baiña Levi
Strauss'en hitzez esateko, kondairak ez du sentidurik *geure mitoen*
arabera tajutzen ez dugunean, "Une histoire vraiment totale se neu-
traliseraît elle même: son produit serait égal à zéro". Hau, noski, bai-
kortasunetik urrun dago oso.

Levi Strauss, beraz, budismotik urbil xamar dago (ikus "Tristes
Tropiques", 371-etik aurrera); eta, alde huntatik, esistentzialismoa-
ren beltzuratik ez urrunago. Aspaldidanik agertu zan JAKIN'en nere
artikulu bat izenpuru hunekin: "Levi Strauss'engandik Unamuno'
rengana" (ikus 20-garren zenbakia, 1965). Izenpurua egokia zan. Lu-
cien Goldman neomarxistak argiro esan du azkeneko hillabeteetan:
"Bihurrera bat dago, bai, ez kristautasunera, baiña bai irrazionalista
pentsakera batera. Pertsona gaindituko lukean zerbaiten behar berria
ri lotua agertzen da; zerbait horren falta biziki sakonki senditzen
da, esistentzialismoarekin gertatzen zan bezelaxe".

Antza hauek, beraz, ezagunak dira Europa'n, eta nik hemen aipa-
tzea ez da miragarria.

ESTRUKTURALISMOAZ ZENBAIT HITZ

Estrukturalismoa da gaurko ideia-mogimentu nagusia. Huntaz oraindik konturatu ez diran intelektualek, XIX-gn. mendeko intelektual "aurrerazaleak" (?) dirudite. Azken hillabeteetan, aldizkarietako gazte-entzuleek, *zenbaki berezi* hauek agertu dira frantseseraz estrukturalismoari buruz:

Esprit — 1963-eko Azaroa

1967-ko Maiatza (ezkertar kristaua)

Diogenè — 1965-eko 51 gn. zenbakia (joera garbirik gabea)

L'Arc — 26-gn. zenbakia (monografiak izaten dira)

Temps Modernes — 1966-eko Azaroa (Sartre'rena da)

La Pensée — 1967-ko Urrilla (marxista)

Estrukturalismoa baikorkeria guzien kontra ari da, eta sasi-zientzia askoren kontra: hau egia da. Estrukturalismoak kosmo-larriidurara eramane gaitu berriz; eta beharra ba zegoen: gizonari buruzko xarekeriaz aski genuen. Lacan'i buruz ari dalarik, garbiki esan du André Jacob'ek: "Grezia'ko Presokratikoen eta Tragikoen giroa sortu da". Ba dago horrelakorik.

André Malraux'ek ideia bera azaldu du Grenoble'n egun hauetan. Malraux'en ustez gure zibilizazioa guztiz alienatua da, hillobiak erakitzen ez dakielako. Ez dugu hemen Malraux'en jokabideen defentsa egingo. Nola ukatuko, ordea, kolore guzietako intelektualen artean estrukturalismoaren etorrera, funtsean ez bada agirian, oso zifnez eta kezka haundiz hartua izan dala?

IGARA

Aljebra berria

KARLOS SANTAMARIA'K

ALJEBRA berria dalakoak jainko andia du gaurko egunean. Zenbait sailletan, Zibernetikan adibidez, bear bearrezkoa da, eta bestetan, Fisico-Kimikan bezela, pauso bat ere ezin egin diteke berri orren laguntzarik gabe.

Areago, naiz ta matematikatik urrun irudi, giza-zientzia batzuek, soziologia ta politikologiak, esate baterako, matematika erreminta gero ta geiago erabiltzen dute. Linguistikan ere bai, aljebra berriaren jokabideak erabiltzen asi dira dirudienez azpalditxo ontan.

Zenbait pedagogo ospatsuak matematika berriaren ikuskerak sartu nai dituzte irakaskintzan, joera onek erreztasun andia eman-go dielakoan ikasleei, gaurko zienti ta tenika ondo egosteko.

Orixe uste det nik. Nere iritziz jokabide berriak ikasleei zail xamar iruditzen bazaizkie ere lenengo unean, gerokoan oso onurazkoak izango dituzte, Matematika saillean arkitzen diran eragospenak garaitu ahal ditzaten.

Matematika berria euskal ikastoletan asi bear da irakasten, nere ustez. Orain, euskerazko liburuak gertatzen ari direla-orañarte guttiz urriak izan ditugu zoritxarrez-errezagoa izango degu jakintza berriari jotzea. (Azkenekoak lenengoak izango dira).

Ortarako, alde guzietan bezela, eragospenik andiena irakasleen eskastasuna da, oraindik gaurko matematikaren berririk ez dakiten irakasleak geienak diralako.

Baġian, arira joanik, galdera bat egingo digu bateon batek. Aljebra berri famatua zer da edo zertan datza bere mamia?

Galde oni dagokion erantzuna ematerik, ez degu ontan, jakiġa. Nolanai ere zer edo zer esango diogu irakurle jakinaari.

Gauza bat argitzea komeni da alde aurretik, ots, aljebra berria zenbakietan bakarrik aritzen ez tala, beste gauza askotan baizik.

Bere mugak lojika formalekin ez tira oso ondo xedatuak eta Matematika deitzen deguna Matematika edo Lojika Matematika deitu bearko genuke batzutan.

Oranarte matematikaren eginkizunik andienak zenbatzea ta neu, rritzea ziran. Irugarren aburu bat ezartzen zaio orain Matematikari, au da, gauzetako barruko organizaziġoa edo estrutura agertzea ta aztertzea.

Errelitatea nun nai eta beti eratuta agertzen zaigu. Izan guztiak beren egitura dute, bakoitzaren elementoak lotu ta elkartzen ditua-na.

Edozein izkuntzetan, adibidez, itzak ez tira agertzen batere loturarik gabe, zurtz ta bakarrak. Badituzte ordea beren arteko ariak, eta ari abek egitura bat josten diote iztegiari. Izkuntza bat ezta bakarrrik itz moltzo bat, iztegi soil bat, iztegia bere egiturakin baizik. Itzak ta beren arteko sarea.

Moltzo batek bere elementoak ditu. Elementoen arteko *elkarbi-deak* garrantzi andia dute, moltzoa antolatzen, tajutzen, moldatzen ta eratzten dutelako (*). Elkarbideari esker moltzoa ezta bakarrik moltzo soil bat, *egitura* bat baizik.

Egitura izango da beraz, elkarbide-sare bat daukan moltzoa.

Derrigorrezkoa degu une ontan adibide bat ematea.

Baldin mai gaġean oġnetako bat, lore bat ta oġi puska bat jar-tzen baditugu, iru gauza oiek moltzo bat osatuko dute, ezin uka, ez berriz *egitura* bat, moltzo aitatuak ez bait du batere antolarik.

(*) «Elkarbide» izenarekin Matematikan «relaciġn» deritzana esan nai degu.

Senide diran iru persona ikusten baditugu berriz, irurak egitura bat osatzen dutela esango degu, eta ondo esan, bere elementoen artean dauden elkarbideak, egituratasuna ematen bait diote moltzo orri. (Begira iduriak).

Eman dezagun iru persona oiek Mikel, Koxme ta Peru dituztela izenak. Lau egoera ezberdiñak agertuko ditugu. Lenengo idurian irurak anai diranik ematen degu. Ikusten danez, beren artean elkarbide bat dago, «anaitasuna» deituko deguna, alegia. Elkarbide ori T izkiakin itxuratuko degu. Era berean, iru anaiak Mikel, Koxme ta Peru, m , k ta p izkiekin itxuratuko ditugu, bakoitzari buruz. Eta onela idatziko degu.

mTk au da, «Mikel, Koxme'n anai da»

kTm au da, «Koxme, Mikelen anai da»

eta abar, onelako formulak sei bait dira guztian.

Sei elkarki oiek, egoera ontako artu-eman guztiak azaltzen dituzte, anaitasunari buruz beintzat.

Anaitasun-elkarbideak bi propiedade ditu. Lenengoa da *simetría* deitzen deguna (4). Bigarren egokitasuna da erderaz «transitividad» deitzen zaiona eta nik emen «aldakoitasuna» esango diodana.

Simetria onela azaltzen da

$$x T y \rightarrow y T x$$

eta irakurri: «Baldin x , y 'ren anai bada, y , x 'ren anai dala esan dezakegu».

Aldakoitasuna onela azaltzen da.

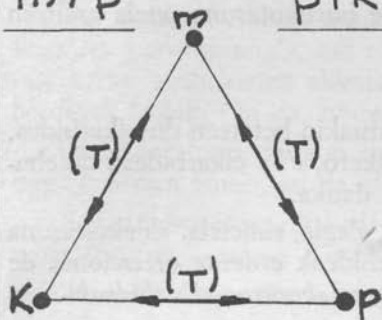
$$x T y \text{ eta } y T z \rightarrow x T z$$

eta irakurri: «Baldin x , y 'ren anai bada eta y , z 'ren anai bada, x , z 'ren anai dala esan dezakegu».

Anaitasunak ez du betetzen, berriz, beste propiedadea, oso garrantzi andikoa dana. Erderaz «reflexividad» deitzen zaio eta emen

mTK
KTm
mTp

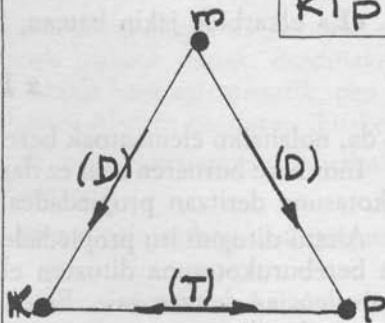
pTm
KTp
PTK

Iru Anai

1.º Iduria

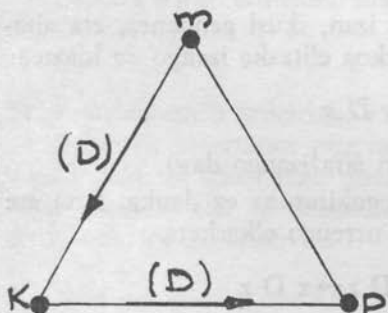
mDK
mDp
KTP

Aita ta bi seme

2.º Iduria

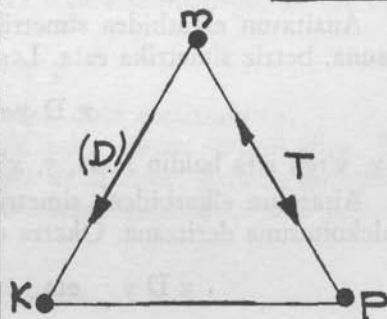
mDK
KDP

Aitona, aita ta semea

3.º Iduria

mDK
mTp
PTm

Aita, seme ta osaba

4.º Iduria

«*bereburukotasuna*» deituko degu, naiz ta itz ori oso egokia ez izan ote.

«E» elkarbide jakin batean, bere burukotasuna onela azaltzen da,

$$x E x$$

au da, nolanaiko elementoak bere buruakin betetzen du elkarbidea.

Ñor bere buruaren anai ez dan ezkerro, «T» elkarbideak bereburukotasuna deritzan propiedadea ez dauka.

Aitatu ditugun iru propiedadeak, alegia, simetria, aldakoitasuna eta bereburukotasuna dituzten elkarbideak erderaz «*relaciones de equivalencia*» deitzen zaie. Emen «*bezelakotasun-elkarbideak*» izena ezarriko diegu.

Argi da, beraz, anaitasuna bezelakotasuna-elkarbide bat ez dala.

Goazen orain bigarren egoerara. Kasu ontan Mikel, Koxme ta Peruren aita da. Elkarbide berri bat agertzen zaigu, beraz, *aitatasuna* deitu dezakeguna.

D izkiaren bitartez idatziko degu. Bigarren idurian, alde bakar bateko dirdai baten bitartez azaldu. Anaitasunaren dardaia bi alde-runtzkoa zan lenengo idurian. Zergatik aldakuntz au?

Anaitasun elkarbidea simetrika izan, ikusi genuenez, eta aitasuna, berriz simetrika ezta. Legezkoa elitzake izango au idaztea:

$$x D y \rightarrow y D x$$

(«*x*, *y*'ren aita baldin bada, *y*, *x*'ren aita izango da»)

Aitatasun elkarbideak simetria-egokitasuna ez dauka. Ezta ere aldekoitasuna deritzana. Okerra da urrengo elkarketa

$$x D y \quad \text{eta} \quad y D z \rightarrow x D z$$

ots, «*x*, *y*'ren aita baldin bada, eta *y*, *z*'ren aita baldin bada, *x*, *z*'ren aita dala esango ahal degu». Au esatea astokeri izugarria izango litzake. Itz batean, anaitasun simetrika eta aldekoia ezta, ezta ere bereburukoa.

Irugarren ta laugarren egoeretan ez degu geiago ekingo, iduriak begiratzea berak ulertzeko naikoa da.

Oar dezagun adibide ontan agertu ditugun egoera guzietan egi-leak iru persona zirala, eta moltzoak irukoak danak. Berdiñak ziran, beraz, senbakiaren aldetik, ez berriz bere egituragatik, oso ezberdiñak baizik. Ori da, besteak beste, Aljebra berriaren ikuskera.

Oneraño aitatu ditugun egiturak, bere egituratasuna itur bakar batetik artzen zuten, au da elkarbidetatik.

Bañan beste iturririk badago, operazioak, ariketak, alegia, moltzoari egitura ezartzen diotenak.

Zenbakistian, ariketa batzuek ikasten dira. Batuketa eta bere itzulizkoa dana, kenduketa. Gero, bidarketa, «multiplicación» erderaz esaten diotena, eta zatiketa, naiz ondargabea naiz ondarduna.

Bañan aljebra berrian ariketak oso zabalagoak dira, ez bakarrik zenbakiekin, baizik mota guzietako gauzaekin egiten diralako.

Multzo baten bi elemento bakoitzetik beste elemento bat, nolanaiko jokabidez, sorrerazi ahal degunean, multzo ortan ariketa bat definitu degula esaten degu.

Ariketa bat, * ikurraren bitartez itxuratzen badegu, au idatziko degu

$$a * b = c$$

Eta esan «a eta b arikariak, c ematen dute emaitzatzat».

Ariketak aztertzean propiedade asko aintzat artzen dira. Ba-daude ariketan simetrikak diren eta ez direnak. Ariketa bat *sime-trika* izatea au da: bi nolanaiko elemento emanda, a ta b deitzen ditugunak, au gertatzen da

$$a * b = b * a$$

Batuketa arruntak, adibidez, egokitasun au dauka. Ez, berriz, izkuntza batean, itz-batuketan.

$$\text{era} + \text{ibilli} = \text{erabilli}$$

$$\text{ibilli} + \text{era} = \text{ibillera.}$$

Bi emaitzak ezberdiñak dira, agiri.

Amaika batuketa dira simetrikak ez direnak.

Elkargaitasuna edo «asociatividad» da beste propiedade garrantziko. Bera onela azaltzen da. Iru nolanaiko elemento a , b , c emanda, au gertatzen da

$$(a * b) * c = a * (b * c).$$

Batuketa arruntak, esate baterako, gaitasun au dauka, adibide ontan ikusten denez:

$$(3 + 5) + 4 = 3 + (5 + 4)$$

Ez berriz itzen arteko esan degun batuketan, ondoko ikasbi-deak adiarazten duan bezela:

$$(ibilli + era) + egin = ibillera egin$$

$$Ibilli + (era + egin) = ibilli eragin.$$

Moltzo batean ariketa bat edo batzuek xedatuak diranean, moltzoari egitura bat ezartzen diote. Baita baliteke ere moltzo baten egitura elkarbide batzuetatik, eta batera, ariketa batzuetatik etorri zekizkiola. Adibidez, zenbaki osoen moltzo-egitura oñarri oietatikoa da.

Bi ariketa dauzka (batuketa ta bidarketa) baita «orden»-eko, deitzen zaion elkarbidea.

Arimetika arruntan bertan ariketa klasikoak ez dira bakarrak. Batuketa arrunta ezta bakarra, beste modu asko bai dago ere zenbakiak batutzeko.

«Zer? Bi eta iru ez tira beti bost izango?» —norbaitek galdetu du izan oi dan ezker. Ez, bi eta iru bat egitea bai gertatzen da noizean bein.

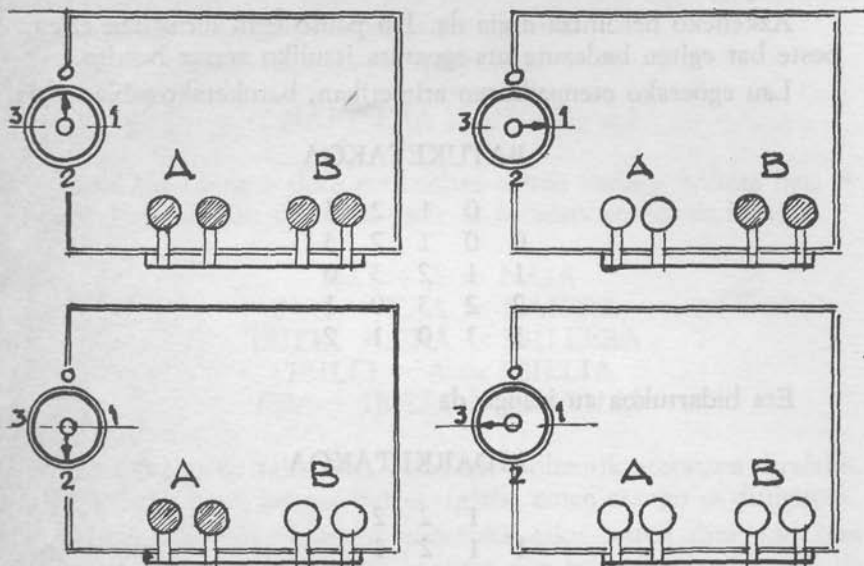
Adibide errez bat emango degu.

Erderaz «llave o interruptor de varios tiempos» esaten diotena guztiak esagutzen dute. (Beg. 5 garren iduria).

Maratilla lenengo egoeran (au da uts-egoeran) dagonean ezta ezer gertatzen, eta argirik ez.

Mugimendu bat, ots, bultz txiki bat jotzen badiozute, bigarren egoerara igaroko da maratilla, ta argi talde bat (iduria A izkiz

5'gn. iduria

agertzen dana, izan ere) pixtuko da. Beste jokadatxo ta irugarren egoeran izango da etengailua. Lenengo argi-taldea itzali ta beste bat, B izenekoa, pixtuko da orain.

Urrengo mugimenduan argi guztiak pixtuko dira batean, jakiña. Beste pauso bat oraindik egiten badegu, azkeneko egoeran, edo obe esan, lenengo egoeran, uts-egoeran, berriz izango gera: dana itzali ta ibiltzea bukatuta.

Galdetu dezaiegun orain gure buruei, egoera batzuetako etengailu onen *arimetika* nolakoa da? Nolakoa da ontako batuketa? Ez oiturazkoa.

Aritmetika «berri» ontan ondorengo berdintzak idatziko ditugu:

$$1 + 1 = 2$$

$$2 + 1 = 3$$

$$3 + 1 = 0$$

Azkeneko berdintza argia da. Iru pauso egin dituzuten ezkerro beste bat egiten badezute uts-egoerara itzuliko zerate berriro.

Lau egoerako etengailuren arimetikan, batuketako-tabla au da

BATUKETAKOA

	0	1	2	3
0	0	1	2	3
1	1	2	3	0
2	2	3	0	1
3	3	0	1	2

Eta bidartukoa au izango da

BIDARKETAKOA

	1	2	2
1	1	2	3
2	2	0	2
3	3	2	1

irakurleak berak egiztatuko duan bezela.

Ikusten dezutenez orrelako batuketaren bitartez, 0, 1, 2, 3 zenbakiak ematen dituzten emaitzak, beti oien arteko zenbakiak dira, ots, emaitza ezta moltzo kanpora ateratzen. Taldean bertan gelditzen da beti emaitza.

Beraz | 0, 1, 2, 3, | moltzoa *talde* bat dala esango degu alegia, erderaz *grupo* esaten zaiona.

Baldin moltzo bat ariketa bat badu eta ariketa onen emaitzak ez badira iñoiz moltzo bertatik ateratzen, moltzoari, *taldea* esaten zaio. Besteak beste —gai onek ingurumari asko bearko luke ta— ori da *taldea*.

Oar zazute moltzo berori } 0, 1, 2, 3 } zenbakisti arrontzen aldetik ezta talde bat, ontan $2 + 3 = 5$ dalako, eta beraz emaitza (5 dana) moltzo kanpotik ateratzen dalako.

Beste adibide aitatzeko, urrengo itzak

} NAI ; ERA ; IBILLI ; A }

moltzo bat osatzen dute eta moltzo ontan badago ariketa bat, + ikurrakin itxuratu ditekena (naiz ta osotoro xeatua ez izan)

NAI + A = NAIA
 NAI + ERA = NAIERA
 IBILLI + ERA = IBILLERA
 IBILLI + A = IBILLIA
 ERA + IBILLI = ERABILLI

Moltzo ori ez da talde bat, emaitzak moltzotik ateratzen diralako, eta, gañera, beste arrazoi batzuetagatik, emen esango ez ditugunak.

Etengailurena bezelako arimetika asko izaten dira edo izan ditezke. Matematika berria ikuspegi oso zabal batean jartzen da ta izan ditezken arimetika ta aljebra guztien oñarriak ematen dizkigu. Gero jakintza bakoitzak bere saillean dagokion zenbakistia ezartzerik izango du.

Idazki trakets au bukatzeko, zerbait bibliografia ematea kome ni izango da, emen esandako asi-ideiak irakurle batzuei sail au obe ezagutzeko jakin-naia ernarazi zezaietela bait liteke.

Uste det irakurle geienak gai au soziolojiaren ta politikolajiaren aldetik begiratuko dutela. Abek oso liburu erreza ta oso ondo egiña dute «L'Algèbre Moderne» izenekoan, «Que sais-je?» sortan ageria dana. Matematika zaleak beste liburuak ori baiño sakonagoak

KARLOS SANTAMARIA

arkituko dituzte, adibidez, «Arithmetique et Algèbre modernes» Albert Chatelet'ek egin ta «Presses Universitaires» argitaratutakoa.

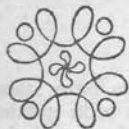
Irakaskintzan daudenak oso onurazkoak izango dituzte «Chantiers Mathématiques» izeneko liburuak (Ministère de l'Education Nationale Français argitaratzaile). Oietan bertan Télévision Scolaire dalakoan matematika berriari buruz emandako itzaldiak arki ditzakete.

Azkenean, politika ta soziologian lan egiten dutenak, bi liburu ikusi bearko lituzkete. Biak «Dunod» argiratzailleak sortutakoa. Bere izena, «Les Mathématiques modernes dans la pratique des affaires» eta «Algèbre moderne et activités humaines».

Karlos SANTAMARIA

NOTA LABURRAK

ESTADUAREN PRESUPUESTOAK

Estadoaren presupuestoen aurrean ezin gifizeke inñolaz ere ixillik otz gelditu. Alde batetik puntu onetan diru askoren gorabera dijoalako eta bestetik diru ori, ain zuzen, erriagandik datorrelako. Era berean, erri xeak, Estaduko erabakietan interesa artzea eta sinismena jartzea nai bada —demokrazi jatorrak onen billa ibilli bear du— gorabera oiek garbi azaldu bear dira eta nai duan guziaren eskuetara iristeko moduan.

Gai onetan egunerokoak daukaten eginkizuna baztertu-ezñiekoa da. Bai adizera emateko eta bai iritziak emateko ere.

Aurtengo onetan egun gutxiren barruan, igazko presupuestoak nola burutu diran eta aurtengoak nola izango diran adiztera eman zaigu egunerokoen bidez. Baña besterik ez, iritzirik ez. Utsune orren oiñarriak jakitea ez da erreza. Eskribitzalleak gai ez diralako? Kritika zorrotzak ekarri lezazken bildurra? Jendeak kasorik egingo ez dionaren susmoa? Guk al dakigu zer. Gauza bat da garbi dagona: gai onetan oraindik pauso aundiak eman bearrean gaudela denok bai goikoak bai bekoak eta bai informatzalleak.

Igazko presupuestoekin ez gera sartuko. Oker edo zuzen, egifñik eta buruturik daude eta ori bueltatzerik ez dago. Aurtengoeri begira jarrita zer esan? Zoritzarrez zeaztasun gelegirik ez daukagu esku-artean. Saia gaitezen alare. Baña puntu bakarra ikuituko dugu, erri ta nazio baten etorkizunean garrantzi aundia duena: Ikaskintza ta Zientzi-ministrutzari eskeiñia.

Aurtengo urte onetan ekintza onentzat izendatutako dirutza 24.705 milloikoa da. Bere ortan ikusita, ba dirudi zer edo zer ba dala. Baña zabaldu ditza-gun begiak. Presupuesto osoari begirutzen ba-diogu, ikaskintzarako dagona, eunetik amaikara ez da iristen, au da, amarretik bat.

Egia esan, Estaduak azken urte auetan gai onetan alegin serioak egin ditu. Leengoari begirutzen badiogu, pauso importanteak eman dirala esan

NOTA LABURRAK

bear. Ain zuzen orain dala 4 urte, gai oneri presupuestoaren euneko 8 besterik ez zitzaion ematen. Mejora au aitortu bearra dago. Baña ezin aztu, beste punto batzuek ere, garai berean, indartu ta aunditu dirala eta Jakintza bera baño azkarrago gañera. Au jakiniñ, leengo aurreapidea ez zaigu ain miragarri egiten.

Baña ez lenengo begiratuak eta ez besteak ez digute neurri jatorrik ematen. Jakintza biziari neurria artzeko, leengoari begira ezin giñezke egon, geroari baizik. Eta gero orren berri erri aurreratuak eman dezaiguteke. Ondo dakigu itz ta puntu berdiñen azpian, estadu guztiak ez dituztela gauz berdiñak sartzen. Nolanai ere, antza emateko ondo etorten da begiratu au. Bi exemplu ekarriko ditugu gogora eta oso desberdiñak. Prantziak 1963'go urtean bere presupuestotik euneko 13'8 erabili zituan gai onetan eta Côte d'Ivoire—Marfillezko Kosta'k— euneko 30 bat. Zeaztasunetan sartu gabe, auxe esan-go genduke: ba dagola oraindik zer ibillia ta zer egiña gai onetan.

A. L.

JOAN MANUEL SERRAT EUROBISIORA

Joan Manuel Serrat bereak eta bi ikusten ari da bere izena Eurobisiorako eman zutenetik. Berri au jakin da ordu gutxira bere idolotzat zuten katalandar abeslari onen diskoak erri-plazetan su ematen asi ziran Bartzelona ta Palma de Mallorca'ko gazte batzuk. Ta Katalunia guziko egunkari ta aldizkariak idazti zorrotzak jaso zituzten, batzuk Joan Manuel'en alde; bere aurka geienak.

Londres'era joatearekin «erriaren onerizte ta zaletasuna galdudo du», zion Antonio Mirabell'ek, guntzeko aldizkari dan «Serra d'Or»en kritikoak. Ta andik egun gutxira idazpuru au zekarkin «Tele-Estel»ek irakurle batek bialitako lan batean: «galdutako leialtasunari agur!». Berealaxe Espaii betean gai ontaz enkuestak azaltzen asi ziran.

Ze pekatu egin ote du Joan Manuel'ek?

Raymon da Pi de la Serra'rekin Katalunia'ko «nova canço» mugimenduko eustarritako bat Joan Manuel izan da orain artean, noski. Ta mogimendu onen elburua etzan katalandarrez abestea bakarrik. Mugimendu onek sustrai sakonagoak zitun Katalauni-errian.

Orain ordea bat-batean xede berri batzuk azaldu ditu Serrat'ek; batetik Eurobisiora dijoa. Londres'en eta bai gerora ere erderaz, gazteleraz abesteko asmoa artu du, bestetik. Eta azkenik, —orain artekoan berak jarritako doñuen abeslari zanak— besteak asmatutakoakin azalduko da Eurobisio'an Espaii esku-ordekotzat. «Duo Dinamico»ren abestiakin, alajafia! «luri» aundiagorik...!

Auxe da ba Joan Manuel Serrat'en bizkar botatzen diogun pekatua: judasena, alegia. «Tele-Estel»k ziona, bere-baitako ta bere erriari leialtasuna galtzea. Utikan!...

Ez al ziteken Londres'era joan bere doñu ta bere erriaren abotsarekin? Eurobisiora joateko aukeratu zutenak etzioten Joan Manuel'eri gaztelerazko abesterik entzun, artean katalanera besterik ezpaizun erabili bere doñutan. Ontaz, Peman, Camilo José Cela, Aldekoa, Buero Vallejo, Manolo Summers zinemalariak eta beste nolanaiko gizon ospetsu edo sentsudunak garbi asko adierazi dute «La Actualidad Española»ko enkuesta batean: Serrat'ek Londres'en katalaneraz abestu bear lukeala, alegia. Guk ere ala derizkiogu.

A. I.

Zalaparta Elizan eta erlijioaren konzetua.

Madriko Ikastola nagusian, iskanbilla une batean, leio bate-tik gurutze bat egotzi omen dute, beste tresna askoen artean. Zorigaitzeko gertaera honen berria nork nai daki honezkero, eta ez gera sartuko bere zehetasun guztietan. Zeñek eta zer asmorekin botatzea egin dun ez jakin arren, bere intenzioa ona etzala ageri da-ta zitalkeritzat kondenatu bear dugu horrelako egintza. Bera onartzerik ez dugu batera zuriardirik ez bait du.

Au esanda, gaia beste saietsetik ikusi nai genuke. Izan ere, estrañazko berri bat eldu zaigu oraindik orain.

«Arriba» ta «Nuevo Diario» deriztaten egunkarietan irakurri berri deguez, D. Francisco Pérez apaiza, Santander'ko eliz batean predikatzen ari zala, gertaera aituari buruz mintzatzen asi zan gurutze bat leiotik egotzea baiño, langillea, zuzenbiderik gabe. fabrikatik botatzea, pamili-guraso bati ogibiderik gabe utzirik, txarragoa dala esan zuen.

Nola Don Francisco'k iritzi hau azaldu, entzule batek itza artu zuen eta oiuka asi zan, sermoia ezin eramanezkoa zala esanik. Zalaparta handi bat arrotu zan eta jende batzuek, erasotzaille buru, elizatik atera ziran asarre baiño asarreagoak.

Beste tartekoak alde batera utzita, apaizak azaldutako iritzia garrantziduna iduritzen zaigu. Pentsa arazten gaitu, gutxienez.

Apaizaren galdera ikaragarria au da: Kristoren iduririk egokiena eta egiazkoena, nun dago? Zur puxka batean, naiz gurutze tankera izan, ala gure anaia dan gizonarengan?

Gezurra badirudi ere, kristau erlijioaren mami gutzia galdera ontan sar-turik dago. Orañarte iduri ta debozio askok erabiltzen zituzten kristauak; gi-zarteko zuzenbiadeari, berriz, belarri gutxi egin. Zorionez, gauzak asko aldatu

NOTA LABURRAK

dira, edo aldatzen asi dira gure denboran. Oraingoan askok ikusten dute kulturaen egintzak baiño gizonaren aldeko obrak bearrezkoagoak ditugula kristauok.

Eta batez ere, baldin Kristo arkitu nai badugu, ez degula billatu bear azaleko debozioetan, baizik gizonarengan, gure anaia dan gizonarengan bertan.

Nere iritziz hor dago gaurko kristautasunaren mamia. Nai-ta-naiez horrelakoa izan bear du gure joerak.

K. S.

MOSCOU-KO JUDIZIOA DALA-TA

Mundu guzian errepudiorik besterik ez du jaso Moscou-ko judikalarien erabakiak. Mota guzietako eskuindarrek propaganda izugarri batez berri «pozgarria» xehetasun guziekin mundu zabalera barreiatu dute. Agirian dago amerikatarrei ere arras ongi etorri zaiela Moscou-ko afera, mundu guziko begiak Vietname-tik aldaratzeko... Europa-ko ezkertiarrei ere, ba dirudi, ezen, ez zaiela gehiegi gustatu gertakizuna, bereziki Frantzia-ko ezkertiar berriei, «La Nouvel Observateur»-eko editorial baten irakurtzen danez. Artikulo honek «La Bêtise à front de bureaucrate» du izenburu, eta erabaki honek izan ditazken ondorioak erakutsi ondoren, hasten da gaitzespen, asarre eta kexu handi batzuek manifestatzen, mesfidantzatsu geratu diran ezkertiarzaleei, «gure sozialismoa ez dala holakoa izanen» demostratu nahirik.

Postura honek harriturik laga nau. Niri ere ez zaizkit, ez judizioa, ez erabakia gustatu, baina uste dut gaurko errusiar egoera gogoan hartu gabe egin diran analisiak ez dutela baliotasunik. Mendebaleko mentalitate demokrazialearekin ezin dateke sobietikoen egintzak eta mentalitatea neurtu. Erreboluzio sobietikoa, tradizio demokratikorik ez zuen herri batek egin zuen, eta orduko erreboluzioegileek demokraziarena baino prolema andi eta zailagoekin egin zuten topo hasieran. Halaber, orok kondenatzen dute Stalin-en diktatura, baina stalinismoaren gogortasuna ezin dateke esplikatatu agintzeko gose handi bat zuen gizon batez soilik, ez da ere sozialismoaren edo komunismoaren nahi-ta-nahiezko ondorio bat bezala. Ez dezagun ahantzi Sobieten Batasuna zela bere hazieran molde sozialistak enplegatzen hari zen munduko estatu bakarra, eta industrializazioa edozein prezioz iritxi behar zen xede bat zela.

Xede hau lortzeko, bere lana eman zitzaion bakoitzari. Stalin-ekin, idazleak eta antzelariak ere lagundu egin behar dute heuren obreakin sozialismoa

eraikitzen. Idazle Proletarioen Alkartasuna (R.A.P.P.) desegiten da, eta haren ordeztuak kontrolatzen duen organizazio bat inposatzen zaie. Jdanov-en «errealismo sozialista»ren garaiak dira: obrok «langileen ideialogia aldatzeko, trabailariak sozialismoaren espirituan heitzeko» izan behar dute. Abangoardia-mogimenduak, hasieran ontzat ematen zirenak, kondenatuak eta persekutuatuak dira, formalistatzat hartzen bait-dera... Horrela 1954-gun urteraino.

Stalin-en heriotzarekin, anitz obra azaltzen dira aurreko egoera gaitzesten. «Novi mir» kasetan publikaturiko artikulo baten egilea presondegiratzen dute behala. Baina dana dala, E.S.S.B.-ko populuak ikusi du gauzak aldatu egin dirla. Intelektualen artean urduritasun handi bateri lotzen zaizkio.

Danok dakigu poema neomistiko batek ez dituela Sobieten Batasunaren zimentarriak kordokatuko eta flakutuko. Baina kritika hain bortitza eta gogor bat ezin dateke onartu orain, Stalin-en erruak eta makurkeria guztiak gazteriarri aditzera eman zaizkionean, gazteri hau zerao hunkiturik arkitzen danean begi ertsiz miraritu zuen mito baten erortza ikustean. Horrela, 1957-gun inguruan gobernuak dei bat egiten die letra-gizon eta antzelariei «errebeisionismo»-molde guztiak baztertu ditzaten. Oar hori zutik dago oraino judizio hontan ikusi dugunez.

Baina, egun, E.S.S.B.-ko gizartea industri-erreboluzioaren azkenengo etaparaino heltzen hari da. Soziologilariak diotenez, gertaera hunen ondorioa Sobieten Batasunaren demokraziaioa izanen da, eta antzearen eta literaturaren alorretan askatasuna. Ba dirudi gainera, ezen, adierazi nahi dutela aberastasanarekin ez direla erreboluzioetik hastanduko, ez baitdute sobietikoek aisamendua Mendebaleko begiz ikusten. Eman dezaigun bada denborari denbora, E.S.S.B.-ko benetako erreboluzioa aurki hasiko dala baitdirudi.

Hau guzti hau ikusirik, ez nintzake harrutuko hemendik zenbait urtetara «Le Nouvel Observateur»-en oar labur bat irakurriko banu esanaz «gure sozialismoa errusiarrena bezalakoa izanen da».

I. S.

BIOTZ-XERTAKETA ETAK PRENTSA

Letra nagusi asko ikusi dugu, azken bolada hontan, biotz-xertaketari buruz. Berriemate asko eta azalpen ta edamendu gehiago.

Egia esan, biotz-xertaketa batek anitz prolema sor lezake ots, teknikoak eta etikoak. Etika barrutiko prolemak gutxienean diralakoan nago. Ta horregatik, uste dut gogorregi hartu dituala biotz-xertaketa hauek España'ko Kardiologi-Bazkuna-ko Lendakariak. Francisco Vega Diaz'ek alegia. Ba dakigu giza-bizitzarekin ezin ditekela jolasean ibilli ta minutu bateko bizitza ere sakratua dala. Jain-

NOTA LABURRAK

koarena dan ezker; baiña, borondate txarra ifiori bizkarreratzea akusazio astuna da, ta probatu beharrekoa.

Ankeney osagillearen ustez, biotz-xertaketa hauetan billakuntza edo inbestigazio eskasegia izan da eta publikidadea larregia. Xertaketa egiteko sasoia eldua zegokean ala ez, nik ez dakit, ez dagokidan arazoa baida. Utz dezagun, beraz, bere hortan. Agiritasunaren berri, ordea, ba dakit. Agernai geigei ibilli dute egunerokoak.

Sensaziño-biltzaille dan prentsa bat eta arazo serio bat, lagun bezela, eskuaturik joatea, ezifia ez danean, oso zaila da, bien xedeak desberdiñak baidira. Xedeak eta bideak, noski. Gure kasu hontan ere beste horrenbeste. Nere ustez, kaltegarri izan zaigu, gaiñera. Zergatik? Gizonaren biotzan esperantza bat kokatu da. Atomika-aroko lazeria ta gaitzik madarikatuenaren azkena urbildik ikusi bide dugu. Eta errealdadea ez da hola. Sasi-itxaropen baten murgildu gaituzte periodikuak. Alboko kalean Barnard hoietako bat arkituko ote dugun ustekizunean gaude. Ez dugu kofesatzen baiña, gure konzientzi-pean holako zerbaiten susmoa ba daukagu. Ta horixe bera nabaitzen dala komentario askoren lerro-artean esango nuke. Oharkabea, zientzia baiño nahia aisago mintzatu da gure baitan. Ta ulertzen da zergatik: biotzeko gaixotasunak izanik gure arteko erailerik nagusienak, garaipen batek eman ohi duan poztasuna da gure hau. Garaipen baten poztasuna, esan dugu; baiña, hain zuzen, garaipen hori da falta zaiguna: biotz-eriotzari, gehienik, burruka bat (eta nahi badugu artegatasun bat) irabazi diogu, baiña gudua gorria izanen da oraindik. Hasieran baigau, ots, hasieraren hasieran. Hain hasieran ze Michael E. Debakey osalari famatuaren gardiz, arik-eta urtebete edo urte ta erdi igaro arteño, ez dago-ta operazio hauen aterakizunik egiterik. «Orduan izango da jakintzaren urrats berri hau dala-ta pozteko sasoia» Eta ordurarte? «Artean egikizun bakar bat da egin dezakeguna: ixillik egon». Bai, horixe: ixillik egon. Eta, jakiña, oraiñarte hainbeste mintzatu direnak, hoiek: ixildu.

Beste pentsabide bat ere ba dugu, azter dezakeguna.

Baretasuna ta pakea behar lituzke osagilleak bere lanean. Gaurregunean, Barnard baretasunaren jabe baldin bada, ez da gizon normala, besterik ez diot.

Baita ere uste dut edozein inbestigatzaileak libre behar duela kontserbatu beti bere izpiritua. Izpiritua kateaturik dabillenean, ez dago inbestigatzailearik, sasi-inbestigatzaile baizik. Kate hori burnizkoa dala, edo urrezkoa. Barnard'en kasuan, begien aurrean dago, kateak urrezkoak dira. Urrezkoak, eta beharbada horregatixe (estimagarriak diralako) askagaitzagoak, begi onez ikusi ohi ditugunak. Halakoak dira ospea ta aipua. Barnard'ek mundu osoa du berari begira, eta bere zai. Urrezko katea hau ere. Gaiñera, Barnard'ek ez al du mundu guztiaren aurrean baietz esan? Eta orain, inbestigatzeari jarraituaz, ezetz esan behar balu, ba ote luke hortarako ahalmenik? Aitzaki-billa, ez egi-billa, aritzea da, holakoetan, errezena.

J. M. T.

«SEKRETU OFIZIALAK»-EDO DIRALA-TA...

Aspalditik erantzi zien Gobernuak Lege-Batzarreko gizoni «Sekretu ofizialak»-edo dalako lege berri onen aztertzea. Egia esateko, izena bera ere itxusia du lege onek, «El Alcázar» egunerokoan Moguer'ek garboski zionez. Ta izena baño ere mamia itxusiagoa, nunbait.

Ez da ba arritzeko España guziko Prensak, ao batez eta abots sendoz, artu duan planta. Iñioiz ez bezelako aurkako postura azaldu dute nunai ta nolanaiko aldizkariak.

Lehenago ere lege au zokoratuta egona zan Lege-Batzar nagusian. Baña Prensako Lege berriak atea zabaltxoegi utzi zituala-ta or daukagu berriro Prokuradoreen ao-eskutan. Ta nabarmen azaldu da kontrariorik gogorrenak erriak, gurasoak aukeratutako Prokuradoreak izan ditula.

Ez da gutxi lortu Prensa ta Prokuradore oen posturakin. «Sekretu Ofizial» en lege-gai osoa aldatua izan da. Ta baztatu dituzte bildur geien ematen zuten 15 ta 16'garren artikulook. Oek bai-ziran erriak daukan informatzeko eskubide bereziari erabat atea ixten ziotenak.

Lege berri oni jarri litezken eragozpenik aundienak oek dira.

—Ez da bearrezkoa; aspalditik «Código Penal»ak «Código de Justicia Militar»ak eta «Régimen Jurídico de la Administración del Estado» legeak gogor artzen bai-zuten sekretu ofizialak erriari azaltzea. Ta berdin azkeneko «Ley de Prensa e Imprenta»k ere.

—Neurriz-gañekoa dirudi; zeintsuk sekretu diran edo ez erabakitzeko indarra menpeko gizonen esku jartzen baitu lege onek.

—Atzeraka darabil; Prensako legeakin eta azkeneko Referendum'akin Regimenak iriki zitun zirrikitoak itxiak geldituko dira.

—Giza eskubidearen aurka dijoa; erriak informatua egoteko eskubidea daukalako. Eskubide au Prensako legeak onartzen du bere 7'garren artikuluan.

Badute ba egunotan Prokuradoreak gai ontan bete-bear zorrotza.

A. I.

Gaurko "Nota laburrak" idatzi dutenak, hauek dira: Andoni ITURRIA, Andoni LEKUONA, Karlos SANTAMARIA, Ibon SARASOLA, Joan Mari TORREALDAY.

KRONIKAK

Jakintza ta Biblia

Bein baño geiagotan, leenago batez ere, alkarren kontra-egote bat Bedo alkarrekin konpondu-ezin bat ikusi nai izan da Bibliako erakutsien eta jakintzako postulatuen artean. Eta or erabili izan dira gora ta beera amaika prejuizio, razionalisten artean baitipat, jakintzak eta Bibliak alkarrekin bizitzerik ez balute bezela. Ta ortik zera: goiagerpen-kutxari leialkiro jarraitu nai zezaion katolikuak, nolaerebait alde egin bearra zeukala jakintzazko alkartasunetatik.

Pentsakera ori gastatuta dago. Jainkoari eskerrak. Gaurregun alare obeto dakigu liburu santuen berri, eta ezagutu ere obeto egiten dugu Jainkoak liburu oien bitartez agertu nai izan diguna, eta ortik erabatago ta zigurrago askatu genitzake jakintzak eta Bibliak alkarren artean euki-uste dituzten kontra-egote ta korapilloak.

Ezeri bai ta Bibliako Genesi-liburuko aurren-kapituluei eraso izan die jakintzak amorratuoenik. Eta bearbada Biblia guztian ez da zati orixe baiño apartekoagorik arkituko jakintzaren kontrakizun edo objezio-usteko oiei argitasuna emateko. Atalburu oietan asmo bat besterik ez da arkitzen: alegia, edozein kultura edo zibilizazioak jartzen dituan galdera-sail bati erantzutea. Eta erantzun ere, erri bakoitzaren ambientekerak berorren adimengiroak eta izakerak eskatzen duan bezelakoxe esan. Eta orixe da Israel'go jakinduriak kapitulu oietan zear egin-asmo izan duana. Israel'go jakintsuak Israel'go erriari begira idatzi zituzten beren erakutsiak; eta garai artan bizi izan ziranez, beren garaieko erantzunak

eman zituzten, beren garaieko jendearentzat eta beren garaieko jakintzarekin. Orregatik garai artako dokumentu guztiak garai bereko kulturaz, ambientez, oituraz, bizigiroz, izkeraz eta usaiez beterik arkituko ditugu beti.

Nundik eta nola sortu dira mundua ta gizona, gaitza ta ezbearra, arrazak eta erriak, gizonak alkarbanatzen dituzten izkuntza desberdiñak... Orra or galderak. Oiek berriz gizonaren buruan berez sortzen diran problemak dira, dan kultura-moldekoa dala, eta beraz zibilizazio guztietan arkituko ditugu korapillo oientzako askabideak.

Gaurko jakintzaren ikerbide edo inbestigazio-tresnak gero ta fiñagoak gero ta iaiogoak dira, eta beroien bitartez aalegiñak egiten ditu jakintzak problema aiei erantzun zorrotzak eta beteak ematen. Eta biologiarene, geologiaren, paleontologiaren eta bestelako zeraen ondorioek diotenez, eundaka edo bearbada milla milloika urte ditu gure mundu onek. Onda kosmikuen bidez erabat zeaztu nai dutela dirudi, gaurko gure jakintsuak, gure mundu onen jatorria. Lanbide latza orixe, benetan baiña alaere 7.000 milloi-urteko kontua esaten dute jakintsuak. Dardar batean uzteko lañeko numeruak dira oietxek, baiña alaere neke aundiegirik gabe jartzen da gure burua berrietara, ikusi egiten baidu ikusi, neurketa oiek egiteko erabiltzen diran ikerbide edo aparatua gero ta zigurragoak eta zeatzagoak dirala.

Zifra oien aurrean parregarri gelditzen da Biblia. Munduaren eta gizonaren sorreratik Kristoren etorrerarañio berak ematen dituan gutxi gora-beerako 5.000 urte oiekin, ezer gutxi dira izan ere noski eta xelebrequeri bat ematen dute gaur dakigunarekin konparatu ezkeru.

Ala ta guztiz ere, kristau batek ez dauka zertan izaturik jakintza ematen ari dan frutu mardul oien aurrean. Egia esan, Genesiaren egillea bere garaiekoa zanez, bere garaiean egin oi ziran bezela ezarri edo planteatu zituan problemak eta ez gaur guk bezela. Garai artan ezin zitekean iñundik eta iñola gaurko erara problemarik planteatu, aien kulturak, azierak, eta adimen-maillak ezbaizien aal-izaterik ematen bear aiña olako galderarik egiteko. Aiek ez zeukaten daturik bear aiña munduaren eta gizonaren eboluzio-problema planteatzeko. Eboluzio orrek berriz, bear bearreko izan ditu eundaka ta milla milloika urte aalizateko. Idazle deunak an billatzen duana da: bere erritarrentzako askoz ardura aundiagokoa ta bearragokoa zan beste zera bat, alegia, Jainkoa, Israel'go Jainko ura, uraxe dala diran gauza guztien egillea. Erijiño maillakoa da egi au benetan, bai, baiña gizonaren jakinduri-baratza guztietarañio aillatzen dira berorren adarrak. Eta egi orixe nai die bere garaieko gizon-lagunei ulertu arazi ta eskuratu. Eta ortarako erabiltzen duan izkera-modua, umekerizkoa ta parregarria iru-

KRONIKAK

dituko zaio maiz asko bear bada gure pentsaera jakintzaleari; aientzako ordea aietxek besterik ez zan, eta aietxek ziran entenditzen zituzten bakarrak, eta aietxen bide emango die Jainkoak ere, beti egizkoa ta betikoa dan bere osasunezko berria.

Beraz ba, ezin ditezke jakintza ta Biblia alkarren kontra jarri ba-koitzak ematen dituan ondorioak alkarren artean konparatuaz bakarrik; ezta jakintzak ematen duan soluziorik ere ezin diteke billatzen ibilli Bibliako orrialdeetan. Bide ortatik sasi-problema batean bukatzea besterik ez da egingo eta erantzunik sortuko balitz ere ez litzake egokia izango eta bai bear bada gezurrezkoa. Segi dezatela jakintzuen onda kosmikuen edo radioaktibidadearen edo bestelakoen bitartez munduaren adifña asmatzen. Beroien ondorioak ez dute ezertxotan kutsatuko gairgiz betetako autore deunen bitartez Jainkoak esan nai izan digunik. Mailla desberdiñetan ari dira Biblia ta jakintza.

Or dago mundua, ordago unibersua: eta jakintzak esaten digunez, milloika izartalde edo galaxi eta talde bakoitzean milloika izan omen dira gure zero-sapai ortan zabaldurik daudenak; beste itzetan esanda, milloika ta milloika dirala or zero-baztarretan sakabanaturik dauden unibersuak. Gizonik geienak onartzen dugu gaur jakintzaren eta jakintzuen aitorten au. Ebertarrek orratiko ez zeukaten guk lako ikusgailurik eta zeatzgaillurik ere ez: aien teleskopio bakarra gizonaren begiak ziran; eta gizonaren begiak bildu zitzenak datuak besterik ez du manejatuko idazle deunak izadiko fenomenuak adierazteko. Orregatik aundiaurkiñezko gauzak besterik ez dizkigu esango izadiaren gorabeerak aletzekoan. Lau zeratan banatzen du izadi osoa.

- 1.—legorra, bera bizi daneko tokia, danetan inportanteena;
- 2.—zeruko sapaia: bere gaiñean alako sapai baten antzeko izarleku aundi bat ikusten du zoezer sendogarrik eutsita dagona;
- 3.—zeruko sapai orren eta lurraren artean beste tartegune aundi bat dago, «egoak astinduaz ibiltzen diran egaztien» lekua;
- 4.—azkenik, uren abismua edo ur-leizea aitatzen du idazle deunak; bera bizi dan lurraren ondo-ondoan arkitzen da eta esan diteke garai artako sortalde jendearentzat Mediterraniko itxaso zala.

Gauzak orrela deskribitu ondoren, nabaritu ere ez baiditu aundiaurkiñak besterik egin, beste ikusalde bat oartzen du idazle deunak: izadia bizidunez beterik dago. Eta berori betetzen duten bizidunek «zeru-lurretako izaki-taldeak» osatzen dituzte. Izakitalde auek zeazten eta izendatzen asten danean, ordea, ez dezagun uste izango gure jakintzazko klasifikazioari erantzun dezaiokeen izendapenik emango zaigunik. Ona saillak:

- 1.—zeruetako izaki-taldea, zeraok osatzen dute: eguna gobernatzeko jarrita dagoan argigailu edo argizuri aundiak, gaua gobernatzeko dagoan beste argigailu txikixeagoak eta izarrak.
Genesi'aren egillearentzat eguzkia ta illargia ziran dudarik gabe izadiko argigailurik aundienak. Aien optikan ez zan gugandik argi-urteetara dauden izarren berririk.
- 2.—abismu bikoaren izaki-taldea uretakoa ta aidekoa: au da, egazti ta mozorro egalariak eta itxaso-arraiak.
- 3.—eta azkenik lurreko izaki-taldea: etxe-abereak, arrastakariak eta basapiztiak.

Axaleko izendapena benetan auxe, eta osoa ez dana, eta bear bada gaizki dagona ere bai jakintza-maillatik begiratu ezker. Edonor konaturatu diteke, esate baterako, parragarri dala etxe-abereak beren sorreratik orrela izan zirala uste izatea; guztiok dakiguna baida, etxe abere oiek ez dirala betidanik etxe-abere izan basa-pisti baiño, eta gizonak ezi ta domestikatuta gero biurtu dirala etxe-abere leen basa-abere ziranak. Idazle deunaren eskema ordea, berriro esango badut ere, ez da izan biologilari edo antropologilari batena, bere garaieko ta bizi-inguruko jendearena baizik. Biologilaria Izakien sail-banaketak biltzen saiatzen da; autore deunak ordea beste asmo bat du.

Gauzen sorrera aitatzeko ordenan bertan ere gauza bat baiño geiago dira jakintzak dionaren kontra daudenak. Argiaren sorrera, esate baterako, aurreneko egunean jartzen da. Lurrari argiegiten dioten argi gailuak edo argi-zuriak berriz, ez dia laugarren egunera arte agertzen. Jakintzarekin kontra dago ori noski. Baiña ederki baiño ederkiago konpontzen da ori garai artan idazle deunaren inguruko munduan uste zanarekin. Sortaldetarrarentzat illuna ta illunteak ez-izatearen irudi dira, ordenaren eta edertasunaren kontrako zeozer. Ori dala-ta, naaspillo batean pintatzen zaizkigu munduko material guztiak arik eta Jainkoak eskua ezarri zien arte. Orrela, Jainkoak egiten duan estrin estriñeko lana, naaspillo ortako gauzak alkar banatzea, argitzea eta ordenan jarzea izango da. Ortarako berriz argia sortuko da aurrenik, orixe baida argitasunaren eta ordenaren oinarririk nagusiena. Gaiñera argiak bide emango digu eguna ta eguzkia banatzeko, eta ortik denbora asiko da izaten, israelderrarentzat egunak, asteak, illabeteak-etabar mugatzeko ain ardura aundikoa dan denbora. Liturji-asmorik ere ez da or falta.

Bestalde berriz, era ortan Jainkoa azaltzen da gauza guztien Jaun ta Jabe bakarra bezela: estriñeko materi edo gai ura, naspillatuta zegoan uraxe bera ere, bere mendean eukiaz. Ezertxo ere ez dago Jainkoaren jauntasunaren eskumendetik kanpora. Gauzen sorrera era ortan bururatze ori ez dator bat sartaldeko bururapenarekin. Sartalde-

KRONIKAK

koen buruak bertanbera ezarriko luke galde au: nork egin zuan sorrera?, nundik atera ziran sorgai edo materi ori, Jainkoak bere eginkizunean erabili dituan zergai edo elementu naaspillatu oiek? Burugabeko problema da au aientzat. Sortaldetarra ez da jaio abstrakzioak egiteko, eta ez zaio buruan sartzen sorrerarik «ex nihilo sui et subjecti»; bere buruko indarren gaiñetik dagoan zera da ori. Ain dizdiraz beterik agertzen zaio Jainkoaren idea eta Jainkoaren jarduna ta jabetasuna aundiago ta bikaiñago aditzera emateko ez du beste biderik arkitzen. zergai guztiak illunez betetako naaspillo batetik Jainkoaren eskuak banan banan gauza guztiak sortzen joate baño. Orregatik erabiltzen dira izadiaren zati bakoitza zertzekoan «banatu» ta «bereiztu» itzak: urak banatzea, ñurra bereiztea tabar. Ezin diteke beraz problemarik ezarri gauzak sortu aurretik zergai edo materia preexistenteterik Bibliak onartzen duan ala ez. Autore deunaren asmoak ondo ere beselakoak dira milla bider.

Idazteunak sorreraz alatan digun zera ortan ezin gindezke gure jakintzaren ta realidadearen maillari dagokion datuen billa ari. Idazle deuna bere garaieko jakintzaren semea da; garai artako kultura dauka, jakintza jaioberritan arkitzen zan garaiekoa, jakintzari eragin zezaioketen inbestigazio-aalmenik ere ez baizan artean. Jainkoa, bere egizko ta betiko osasun-bidearen albistea emateko baliatu zan gizonaz, eta gutxi arduratu zan gizonaren jakintzazko kutixiak betetzen. Idazle deunak, bere begiekin ikusi-uste bezela kontatzen ditu izadiko fenomenuak; Jainkoak berriz, ez du desegiten eta beartzen gizonaren gauzak ikusteko modu ori, besterik ere ez bailezakean garai artan arek. Gizonaren begientzat eguzkia sortaldetik sartaldera joanaz agertzen bada, eguzkia illargiak zeruko astrorik aundienak bezela agertzen baldin badira, Jainkoak ez dauka gauza ikusteko modu ori zertan zuzendu, autore deunaren obserbatorioko ikusbidearekin, bere begiekin alegia, ez bada beste daturik biltzen. Era onetan itz egiñaz, idazle deunak ezdu ez bere bururik engañatzen eta ez gu gaitu engañatzen. Jainkoak ez dio pentsaerarik aldatzen: sikolojiaren kontrakoa izango litzake ori-ta. Eta Jainkoak, bere onberatasunean iñor beartu ez baizik bera egiten zaio gizonari moldatu ta egokitu bere osasunezko albistea ematekoan. Eta moldatu ere edozein gizoni eta edozein garaietako pentsakerari; ba bere erakusteko asmoa ez da guri zerua ta izarrak nola ibiltzen diran erakustea, zerura joateko guk nola ibilli bear dugun erakustea baizik.

Utsunez betea eta jakintzaren kontrakoa ere badan edespen ortan Jainkoak guri erakutsi nai izan dizkigun egiak bein betikoak dira eta Bibliaren esanei aparteko balioa ematen dioten egiak. Eta alde ontatik begiratu ezker, Bibliaren deskripzioak inguruko errietatik osagarri

asko ta asko jaso izan arren, ba du Bibliak inguru-erri guzti oietatik bereizten eta apartatzen duan irakaspen bat: Jainkoaz eta munduaren sorreraz ematen digun idea alegia. Auzo erri aietan, sortaldeko kosmogonietan ain oparo agertzen danez, politeismu kutsuz beterik ematen dana, Bibliak monoteismu uts utsez azaltzen digu. Bibliak esanda guk argi ta garbi dakizkigu zeraok:

- dana Jainkoaren mende dagola;
- Jainko ori ez dagoala beste iñoren eta ezeren mende;
- izadia ta bertako izaki guztiak Jainkoagandik datozela; baiña ez zaigu esaten nola sortuak izan diren gauzak jakintzaren maillan;
- sorreraren prozesukoan ez dagoala Jainkoen arteko burrukarik eta Jainkoen aurregiterik, Israelgo auzoerrietako kosmogonietan erakusten zan bezela;
- Jainkoaren idea jator-egokia ta aundi bat ematen zaigu. Jainko ori berriz sortutako gauza guztien gaiñetik gelditzen da erabateko jaun ta jabe bezela; baiña ala ere orrek ez dio biderik itxiko, zabal za-balik utziko baizik, geroago erne ta azidan idea bati, salbazio-albisteak ain berea ta aparta izango duan ideari: alegia, Jainkoa sortutako gauza guztien eta izadi osoaren aita arduratsu ta adiguzia dala.

Aita GOITIA

Iru albiste

GIZONAK GAI BIZI BAT EGIN DU KIMIKAZ

IPAR Ameriketako zientzilari talde batek ikargarrizko bultzakada eman dio bizitza billaketari.

Lan sakon hau Lotazilleko «Proceeding of the National Academy of Sciences» izeneko aldizkarian agertu da ta hiru jakitunek egiña izan da, haien artean doktor Arthur Kornberg. Nobel Saridun biokimikalari ospetsua.

Azterlariok, beren eskuz, ADN edo azido desoxirribonukleiko molekula bat sortu dute, Izadian dagoanaz antz eta izakera berdintsua dadukana. Molekula honek bere antzeko molekulakume asko sortu daroa belaunaldi askotan.

Dakigunetik ADN Zelulen nukleoan gai nagusia da ta zer ikusi itzala du izakeraren karakteristikien komunikatzean. Beraren bidez gurasoek beraien antzeko seme alabak sortzen dituzte-ta.

Lan honegaz hamaika urteko ahalegiñek beren garaipena eduki dute. Orduan doktor Kornbergek ADN sintetiko erdietsi zuen baiña hura hilla zala esan zeitekean, beraren antzeko kumerik egi ten ez baitzuen. Hala ere hargatik 1959'gnek Nobel Saria emon zioten Osagintza arloan.

Bere lanak Estatu Batuetako Zientzi Babesetxeak eta Osasun Institutuak lagunduak izan dira.

Azterlari talde honetan jaun famatuok ditugu: Txikagoko Unibertsitateko doktor Mehran Goulian; Doktor Kornberg, Stanfordeko Biokimikalari nagusia ta doktor Robert L. Sinsheimer, Kaliforniko Teknologizko Institutukoa.

Doktor Sinsheimerrek «bizidun» molekula sintetikoaz ihardun zuen ta bere biologizko eragikortasuna probatu zuen beste probabilitate alfer guztiak bazterturik.

Sintesis bidez lortu zuten ADN hura birus batena izan da, bost edo sei geneduna (giza-ADNak milloika daduzka).

Birus berri honek beste bizidun baten lepotik bizi behar zuen ta horretarako bakteri bategan sartu zuten hiru doktorrek. Bertaratu ez gero beraren antzeko birusak sortu zituen bakteri haren bizkarretik, ta bere kumeek ere beste kumeak sortu zituzten geroago ta honela luzaroan, beste edozein birus natural bezala.

Esan beharrik ere ez dago, argipen honegaz bizitza gero hurbillago ikusten da ta laister irakur ahal izango dukegu, nunbait, nun edo nungo ihardutokietan bizitza osorik erdietsi dala kimika dala bitarte.

Gizonaren argipenak bide berriak urratzen ditu egunero beraren izpiritu jakinguratsu ta langillea erakutsiz.

ARGI BERRI BAT GOLGIREN APARATUARI BURUZ

Aspaldian misteriotzat edukiten zana gaur egun argitu da ongi. Zelularen arloan Golgiren aparatua, 1898'garren urtean Golgi izeneko fisiologilariak topatua, ezkutapen beltza izan zan.

Beronen zeregiñari buruz oso gitxi genkien, hobeki esan guztiak bada ez badako ustekizunak baiño ez ziran. Aparatu sare antzeko hau zidarrezko ta osmiozko galtz batzuekin tintatzen da, argazki klitxetak bezala ta txikikuskiñaren menea agertu. Hala ere bere funtzioa illuna zan.

Gaiñera aparatua hau oso txikia izaten da zelula askotan ta batzutan ez da ikusten.

KRONIKAK

Ameriketako A. B. Novikov biologilariak, elektronikazko txikuskiniñaz baliaturik, klarki erakutsi du nola aparatu hau zelula guztiengan agertzen dan ta baita bere misioa ere.

Optikazko mikroskopiorako eziña zana ahal izan da elektronikazkorako. Novikoven lanaz aurkitu da enzima berri bat aparatu honetan «tiamin pirofosfatatua» (T. P. P.) ongi nabari izana berunezko fosfatoak utziriko puntu beltzengatik.

Erradio-isotopoak harturik beraren jokoari jarrai zaika ta orain ba dakigu zehazki zer egiten duen orain arte hain misterios zan gorpuzki hau.

Bere zer egiña mintz fiñak sortzea da, zelulak ixuri nahi duen gai eta ondakiñak inguratu ta jagoteko, ta gero zelularen mintz nagusiraiño heltzean mintz biek zulo bakar bat idikiten dute dalako gai hori kanpora botatzeko.

Honela, beraz, ongi dakigu azkenean zertarako zan korpuzki saredun ta harrigarri hori.

IGAZKO NOBEL SARITUAK OSAGINTZAN

George Wald, Harvardekoa; Keffer Harline, New Yorkeko Rockefeller Unibertsitatekoa, amerikarrak biak, eta Stockholmeko Granit jaun suedar jakituna izan zitzaizkigun igaz Nobel Saridunak.

Hirurak begiari buruz egindako lanengatik.

Irakasle Waldek azaldu du erretiñaren pikmentuen izakera. Dirudienez, tintura hau opsiña deritzan proteiñaz egiñak dira ta A bitamin mota batez (erretinena). Argiaz osogarri biok bereiztu egiten dira ta bereizte hontan sortzen dan energia bururaiño doa optika-kirioaz, ikustea emonaz. Geroxeago osogarriok berriz elkar-tzen dira. Berau begiko makillatxoetan gertatzen da. Konoetan, berriz, hirutariko koloreak dira, gorria, urdiña ta berdea bereiztekoak.

Doktor Granitek aztertze mardulak eta sakonak egin ditu erretiñeko zelulen elektrika-aldatzeetaz, argitan diranean.

Azkenez, Harlinek ederki agertu du zelan erretiñeko zelula bat argitan jartean albokoak moteldu egiten diran ta horretara zentzutasuna gixiaz itxurak hobeki lotzen diran begian.

«A» izeneko bitamiña, guriñean, zaiñorian ta ortuari berdeetan aurkitzen da. Aspaldian jakin da bitamin honen faltarik begi geixotasunak zetozala baiña zergatia orain arte ez zaiku argitua.

Xabier KINTANA

Eskutitzak eta iritziak

OTEITZA'ren eskutitza

EGAÑA adiskideari

Fray XABIER DE EGAÑA, agur nere adiskide ona, nere praile anaya, euskeraz zerbait zuri esan nai det baño gaizki ibilltzen naiz nere euskerarekin zoritxarrez orain berandu da ikasteko, ez det astirik. Bueno bada une batez erantzuteko... (sic)

Txit maitekor ta goxo zure idatzia, biotzetik eskertzen dizut. Txit burutsua, zorrotza ta irmoa ere zure idazlana ta baita ere oso-osea erlijioso-bokazioari dagokion kristautasun arrazoilariaren aldetik. Miresgarri adierazten duzu benetan nere erlijio-senaren funtsa estetikoa, dituen eta zuk onartu ezin (konprenitzen zaitut, gaurkoz) ditzakezun mugaekin (itxurazkoak eta istante-koak). Izan ere, nere erlijiotasuna ez da kristaua, uste dut eta ere ez dala kristaua gure herriaren erlijio-sentimen gordea, barrenera baztertuta, kasik ahaztua. Honela pentsatzen dut eta honela kristaui onartzen, kristau-esistentzialismoarekin maiteki bat-egitnik.

kristau-salbazioa eta estetika-salbazioa

zuk diozu: Honela ziran gauzak (heriotza desagertzea da...) kristau berri-ona etorri bitartean. Kristo'ren ondoren heriotza ez da bildur-aldia, ez da desagertzea. Erabat alderantzira: izatearen hastapena da. Ikuspegi honen aldetik estetika-salbazioak ere, ene gardiz, bestela behar du izan. Hauxe ezin dut Oteitza'gan arkitu». Ezin dut, Egaña adiskide, estetika aldetik, ezin dut besterik seinialatu. Estetika-salbazioaren planteamenduak ez dauka estetika hutsen ez gehiago ez bestelakorik ematerik. Metafisikari emateko ihardespen bakarra, eta mundu honetan, estetikaren ihardespena da. Eta goibeltasun-apur-

ñoak gelditzen bazaizkigu (gelditzen bazaizkit) edo nere heriotz ondoren bitzitzen jarraitzeko beharrik daukadanik pentsateko eskubide ematen ez didan, muga estetikoagatik goibeltasun hori nigan gelditzen bada nere erlijio-tasun estetiko honen goibeltasun hauxe da hain zuzen, kristauen beste biziko pentsamentuaren alaitasun erlijiosoaren alderantzira, hain zuzen ere erlijiotasun estetiko onen goibeltasuna bera dut maiteki, kristauki erlijiotasun-ean garaituarazten nauana bizitza honetan, izante bezela izantenago egiten nauana istantean, erlijiotasunez izantenagotzen une hontan, osatuagotzen ta al-kartuagotzen, batuagotzen, gauza oroen igarotze zoragarriarekin, gure bizitza-ren igarotze erlijioso ta estetikaren arabera natural danarekin (ikusmolde hau ar dezakegu naturalezagaiña bezela). Ez dut zergatik gaindu behar nere bizi-tzak nigan eta aldian dituan mugak, erlijioekioago edo erlijio jokabidean on izaten are konprometituago izateko. Eta hemen munduan (hauxe dut kris-tau-konformismoarekin dudan aldean) ezin ditut jasan ene akats bedegar hauek, ezta ere munduarenak, baiña (horrexegatik nago kristautasunaren gain) aski dut dudan nere asti hau (naiz ez aski izan) Jainkoa maitatzeko (eta honela noa azitzen eta ez naiz barreiatzen) edo nioke, itxaro naiez ez dudala itxaro, ezin dezakedala gerorako deus utzi. Dana dala, arrazoiketarako gai bezela kontu haundikoa dugu hau, asko pentsatu ta sofritu dut estetika aldetik. Est-etika esistentzialera, Olerkitza edo bizitzako jokabideetan eragiten nauan se-nera bihurtu (estetika bidez hortara iritxi) naizen arteño. Eta bizitza-jokabi-dekiko nere erlijiosidade estetikoaren errealismo unnikor eta ideki honetan uste dut arkitzen dudala (eta bategiten naizela) gure herriaren erlijiosidade tradizionalaren (lateldarrak baiña zaharragoa [prelatinoa] eta estetikaz ela-boratu) jiterik sakonena.

hobeki konprenitzearren, baiña nor?

nere pentsamentuari buruzko idazlana honela izendatzen duzu: «Oteitza ho-beki ulertzeko ohar koxkorrak» eta bakar-bakarrik (ez da aldatu dezazun bai-ña zehazpen bat bururatzten zait hemen) arraro zaidala gertatzen, apika ez dut gustoko edo ez da bidezko ni gai hauetan izendatua izatea neronekin edo neronekin soillik kidetu nazaten, euskaldun guztiori argitan jartzea ajola ta tokatzen zaigun alor hauetan. Ulertu uste dut ez lizukela neregatik ajolik nik pentsatzen dudanak, nik pentsatzen dudanak ez balizu ajolik zerorregatik. Bestelakoan, neroneri ere ez lidake ajolik. Hobeki konprenitzearren, nor? Oteitza? Ba ni ez naiz Oteitza, edo Oteitza nintzan eta ez nuen gogoko Oteitza izan edo Oteitza soillik edo Oteitza dan bezin eskas, horren bakar (apika, aurrerago Oteitza bilakatuko naiz edo Oteitza izan behar dudala uler-tuko dut). Aurretik, barnera pittin bat erortzen utzi behar izan dut nere burua, nere baitatik jokabide pertsonalez askatu behar izan dut, nere barnean na-hastua izatea permititu behar izan dut bai, lagunduago nengoela ikusi arte, ia ezabatua dan baiña jatorri dugun ta barnea kontserbatzen dugun herrialde hau geixeago ezagutu arte, paketea (Oteitza, exposito-bat) inklusako ate-au-rrean lagatzen dan lez, ni ere nere egoera bedegar eta zorigaitzoan lagatze-raiño, oharkabean arras ahazteraiño eldu diran belaun amesgaitzoen artean,

ESKUTITZAK ETA IRITZIAK

abots batzuek, Oteitza batzuek edo izen desberdineko edo izan gabeko zerbait ezagutu arteño. Eta gero abotsak aditu ditu batek bere barnean, deiturak aditu ditu (edo entzun ditu eta ez aditu). Noizdanik ba dute konzientzi barnean hitzegiten didaten abots hauek edo noizdanik, nere aurretik, daude ixil hitzegiten zidaten abotsak? Edozein erabaki artu aurretik zeintzuekin nagoan nere barnean jakin nahi izan dut, zein dan nere barnean nere orde z erabakiak hartzen bide-dituana eta erantzupenaren eske galdezka ari zaidan hau.

Ertia dut nere baitaren azterketa espiritualean gora ta behera aldian ibiltzen permititu didana, abots maltzurak bereiztu arazi eta berdinketa laisterregiak alde bat utziarazi dizkidana. Horrela jetsi naiz, nigatik galdezka, prehistoriaraiño. Ikusi dudana, horrela aztertu dudana zerbaiten berri, irtenurren dan nere «Ejercicios Espirituales» liburuan eman uste dut. (Zuk, Egaña, nere Megalitika, Androkanto eta Q. T. aitatzen dituzu. Baita ere bidali nuan Arantzazu'ko liburutegira Amezaga'ren «Hil berriari aholku zenbait» liburua. Bere epilogo-tipolojian euskaldunak Jainkoarekin eta heriotzarekin dituen hartuemanetan arakutzen saiatzen naiz).

Orain, laburpenez adieraziaz, gure antziñaren azterketa honen bidez kausitu dut kristau-sentimen erlijiosoak, bere mentalidadea, teolojia ta guzti, erti ta lzadi gabeko (erti ta lzadiaren aurkako) sortaldeko zibilizazioaren sorkura dirrela, gure sentimen erlijiosoaren arras kontrako (ertilari ta lzadiak, gure herri ta hizkuntzaz mamitua Mendebaldeko mentalidade propioan) eta honela gure arima desegindu egin da (atzerritik ekarria zan erlijiotasuna estetika-erlijioarengandik banatzea, gure artean sortu ez zanakoaren on soillean), gure irudimen sortzaille ertilari ta erlijiosoaren orni propioak kamustu ta geldierazitzaiaño.

Nitaz ulertu dudana (Oteitza ulertzearren) nigan oroetaz dagoana da, ni ulertzean besteetaz nigan dagoana (gutako bakoitza ulertzearren).

erti-lanak eta erlijio-gaiak Aitarekin duten zer-ikusiaz agian zerbait

Kristo'k Aita aitatzen du, aurrez-aurre dauka, bere artezko ikuspenean (Kristo da hemen ez dana, Aitare erreñua ez da hemen). Nik Aita aitatu aitatzen dut, ertilaria saietsetik dabil Aitarekin har-emanetan, ba gure har-emanak lur honetan dira. Kristo'k artez du Aita iragarritzen, hauxe da Kristo'ren misterioa kristauarentzat, kristauarentzat Aita ba da, bere kredoak baiezpen horretxekin asten du. Ertiliarik ez du deus balezterik. Izadiarekin har-emanetan jarri gabe, soil-soillik Izadiak iragarri dezaioko Aita zeharrez. Honela, Aita ertilariantzat topo egite bat da, gure kultur-altxorratzen egiarekin beti erlazioan dagon egiaren, Aita dan egia osoaren eta ertiaren aldetik, giza-aldeetik atal bat esistentzian baizik izan ez ditekenaren desestaltze ekintza-estetikoaren traszendentzi erlijiosoak. Gizonak sobrenaturalezarekin duan zer-ikusia, ertilariaren erlijiotasunean azitzeagatik da (ertiagatik eta Izadiaren bitartez), baiña guk darabilzkigun jokabideak eta lanbideak ez dira naturalezagaiñekoak.

Sortaldeko zibilizazio erlijiosoen ertia, han sortzen dan kristautasunaren mentalidadea, ez da erti erlijiosoa, profanoa ta apaizarekiko propaganda baizik. Gure arteko erti profanoa, ostera, Sartaldeko gure lehen-mentalidadearen jatorburu prehistorikoan sagaratu da erlijiosidade sakonaren eragile. Sortaldean ez da Izadirik, eta halabeharrez ezta ere ertilaririk, adierazleak baizik. Jesus'ek ez du ertilariantzat hitz bat bakarrik ere eta bere sumeriar, sumeriar-akaditar, kultur-tradizioan, zerbait lehenagoko danaren ezkutapena somatu uste dut estetika erlijiosoaren tradizioak ez duena, apika neretzat Enkidu'k duan adierazkizun osoaren ezkutapena, guk Gilgames'en poeman, han Sortaldearentzat eta kristau-pentsamentuarentzat irudi sagara Gilgames da, baiña gure euskal asabaentzat benetako irudi sagara Enkidu da (nik arkitu dudanez) eta han ager litzazkiguke gure prehistoria ertilariak Sortaldeari eman dizkion kultur-prestamoak. Ager litzazkigukela diot (nik joera hau bai daramakit nere ikaslanetan) eta A. Errandonea'k bere «Eden y Paraiso» liburuan galduriko ahaltasunetaz kejatzen naiz. Errandonea lurreko Paradisuko Adan'i bere mesopotamitar oiñarriak Gilgames'en arkitzearekin konformatzen da, eta Adan honek horrela bertako prehistoria kontuan arturik, bigarren puestoa okupatzen du; baiña gure Sartaldeko prehistoria kontuan artu ezker, hirugarren Adan bilakatzen da. Kontuan izan balitu Enkidu'ren pentsaerari buruzko albisteak, gutxi baiña adierazgarri, dato hoiek atzera-egiten lagunduko zioten euskal-adieraz-hotsaen bide arrigarritik (A. Errandonea'k euskaldun eta sumeriar-akaditar ta gure hizkuntzaren arteko analogiak arkitzen gizon jakintsua izanik, arretaz behar zitun jarraitu) eta gure kultur-ingurumari prehistorikoaren lekukotasun propioen bidetik (hauek seguruenik Errandonea'k ez zituan ezagutzen edo ez zegoan gaitua estetika-aldetik baloratzeo edo, bere borondatez, ez zuan gai hori unki nahi izan katoliko bezela, Erroma, Jerusalem edo... direlako kapital), Enkidu arrotzaren bidean atzera-egitea permitituko zioten albiste ta testimonio hoiek, bera sortu zaneko Arkaitz-zuloraño. Mas d'Azil'en, Lascaux'en, gure santuarioen edesti sagaran herri-nagusi, gure mentalidade estetiko-erlijiosoaren eta hizkuntzaren santuario.

Egaña adiskide, Euskal-Estetika ta Euskal-Filologia eta hizkuntza prehistorikoen Hizkuntzalaritza konparatua sar ditezenean gure Uniberdidadean (halako batean) eta gure seminarioetan (gure mentalidadean ez informazio ez oinarri ez duten beren prestamenak hedatzeko oraindik), nerearen (zuk arkitu duzuren) gisako dan pentsamentu baten babesean ikusiko zera, sortalde ta kristau-teolojiaren tankerakoaren kontradizioa, ez ordea gure barne-erlijioarena, gure etika tradizionalaren ukapena, gure esistentzialismo natural-kristauarena, gure filosofi naturalarena (Estetika erlijiosoa). Somatzen dut erlijioso-deia duan euskaldun baten zalantza: Bere espiritualidade sakonaren, bere arima ta kristau-aurretiko erlijiosidadearen ezaguera eta berarekin euki ditzazken har-emanak, bere katoliko-fedea eta bokazioa aldu ote ditzakete? Ezezkoan nago, bere pertsonatasun erlijiosoa sendotu ta gotortzeko lagunduko diotela uste dut, munduaren kinka gazte ta erlijiosoa berekasa sentitzeko eta, batez ere, gure herriaren kulturaren bide arras galduak zuzentzeko, mendeetan zehar gure arima nahastuaz eta antziñetik arkitzen geran miseri ta pasibukeri-egoera honen erruz arima hori ezabatzeraiño kondenuatuz egin dugun espiritu-gaitza sendatzeko.

ESKUTITZAK ETA IRITZIAK

Beharrezkoa dugu teologian, biblia-hizkuntzetan edo atzerrietako misioetan espezializatu bezin azkar edo-ta are lehenago gure arimaren espiritu ta hizkuntza sortzaille bezela ertiliarik ezagutzea. Ez daukagu beste herriak erlijioaren aldetik salbatuko ditugula uste izaterik, gurearen egoera tristeza ezagutu aurretik. Gure hizkuntza berriro gureganatu aurretik edo gureganatzearekin batera ertiliaria behar dugu idoro, gure euskeraren baitan bizi izan zan sartalde-mentalidadedun olerkari erlijiosoa, aurretik edo batean gure hizkuntza hitzegiten duan eta galtzen duan euskaldunaren arima behar dugu sendotu kultur aldetik,

aspaldi dala izan zitekean Arantzazu berpizte hauen Unibersidade herrikoia, eta informazioa zabaltzearekin eta inbestigatzearekin baita ere erlijio-ikasketen berritzearen laboratorioreredua, zer gertatzen da hor goian, zeru ta lur artean «ascensor» hoietako bat bezela bizitza-leku bi artean geraturik, gure erlijio-idealismoak Korea'ra jo dezan, Korea'ri buruz, ideologi-barrutian, deus jakin gabe, aurretik edo garai berean deus ere gutaz jakin gabe, Mondragoen, Iruñan edo Bilbon zer gertatzen dan jakin gabe?

beste bat arte, beti zure adizkide (sic) (Uzten zaitut, gizakiak datoz)

Oteitza

Euskeratzailea: J. R. Beloki

OHARRAK

TXAPELKETA BATEN ARAUAK

- 1.—Bidali ditzakete beren lanak nahi duten pertsona guztiak, Euskeraren edozein hizketaz.
- 2.—Idazlanaren gaia, agertu bako ta ezezaguna izanez gero, libre uzten da.
- 3.—Lanak sei horrialdeko zabalera edukiko dute, gehien dala, alde bakar batetik idazkinez eginda ta tarte bikoaz.
- 4.—Parte hartzaille bakoitzak hiru lanetaraño bidali dezake, gehienik.
- 5.—Idazlanak, hiruna, bidaltzaillearen ardurapean igorriko dira Bilbo'ko Facultad de Ciencias Económicas'era (Avenida del Ejército, 87), 1968'ko epaillearen amaikagarren egunean 12 orduetararte, ta beste idazki batean, azalpean gordeta, egillearen izen-abizenak, zuzenbidea ta lanaren (en) izena(k).
- 6.—Epailleen izenak eta berauen erabakiak garaiz adieraziko dira Huriko egunkari irrastien bidez.
- 7.—Mahaikoek lanen literatur balioak kontsideratuko dituzte bakarrik beren puntuak ematerakoan.

S a r i a k

lenengoa: 3.000 pezeta ta zidarrezko oroigallua
bigarrena: 2.000 pezeta
hirugarrena: 1.000 pezeta

- 8.—Epailleek emoteke utzi lezakete edozein sari, eta baita beste batzuk eman ere, lanen ondasunari begiratuz ta beren erabakiak behin ta betikoak izango dira.
- 9.—Sari bariko idazlanon bihurtzea Ekonomia Zientzi Ikastetxean egingo da, txapelketaren irabazleak adierazita geroko hillaibetean.
- 10.—Eratzailleen elkarteak izango luke eskubidea arauon ahalmenean ez legekean arazoak eta istilluak erabakiteko.
- 11.—Txapelketa hontarako beharrezkoa da arauok on hartu ta betetea.

ERATZAILLEEN ELKARTEA
1968'gneko Urtarrillean

OHARRAK

Eskuetan duzun zenbakia duzu JAKIN eraberrituaren lehen-zenbakia. Mamiñ eta egiturari, itxurari eta barneari, aldatu dugu (baiña, hasieran diogunez, bere betiko joerari eta asmoak batera ukatu gabe). Aldakuntza hau dala-ta, gurekin ulerkorra izan zaiteala eskatzen dizugu, gerta ditezkeen milla huts ta akatsak gure borondatearen aurka (kasu!) izango baidira.

* * *

JAKIN'ek bere aurrerapen hontan jarrai ahal dezan, arpidedunak ugaritu behar ditu. Zure laguntza nahi dugu gogotik. Eta hortarako JAKIN'en zenbakiak, nai-z zaharrak nai-z berriak, nahi badituzu, eska izkiguzu.

* * *

Datorren zenbakian, Euskal Herriko hiru idazle erdaldun aurkeztuko ditugu.

—Pelay Orozko'k: PIO BAROJA.

—Juan San Martin'ek: MIGEL UNAMUNO.

—Andoni Iturria'k: JOSE MARIA SALABERRIA.

Lurrak eta bizi giroak eratzen (eta mugatzen) dute gizona, hein batean beintzat. Hiru idazle hauek Euskal Herrikoak dira. Nahi-ta-nahi-ez izan behar dute, beraz, euskal-gizonaren izakera ta jokaeraren kutsua. Horregatik aztertu nahi ditugu JAKIN'en.

Prentsa-legearen 24'gn. artikulok eskatzen duana bete nahi dugu.

Lege horretxen 21'gn. lege atalak, 24'gn. artikuloi hedadura gutxituaz, bere babespean hartzen gaituala kontuan hartuaz, gure buruzagitza ta zuzendaritzaren berri eman nahi genioke irakurleari, hori jakiteko eskubidea ematen badio lege honek. Urtean behin bete behar dugun eginkizuna da hau.

Buruzagitza, A. Yon Zubjeta Iraguen'arena da, Arantzazu'ko Anai-diaren Nagusi baida.

Zuzendaritza ta zabalkundea ere Arantzazu bertatik eramango dira. Zure artuemanak beraz, JAKIN'en zuzenbidera Arantzazu'ra izan ditezela.

Zenbaki hontan hasita Zuzendari berria du JAKIN'ek. Joan Mari Torrealdai, alegia.